

Militaire Spectator.

De MILITAIRE SPECTATOR verschijnt maandelijks, in Nos. van 3 vellen druks; zoodat de Jaargang uit 36 vellen druks (behalve de bijvoegsels, die gratis geleverd worden) bestaat, en voor f 6,25, uitgenomen de platen en kaarten, welke afzonderlijk betaald worden, aan de respectieve geabonneerden wordt afgeleverd. Aan de geabonneerden in de Nederlandsche Overzeesche Bezittingen, wordt de Jaargang, uit hoofde van de 40 pCt. rabat voor transport-, assurantie- en commissie-gelden, tegen de betaling van f 8,50 afgeleverd.

Men abonneert zich bij alle Post-Directeuren en Boekhandelaren door het geheele Koninkrijk. Alle inzendingen voor dit Militaire Tijdschrift bestemd, geschieden vrachterij aan de Uitgevers BROESE & COMP. te Breda, of aan den Directeur, den kapitein VAN RIJNEVELD, van de rijdende artillerie, te Breda, met het opschrift: voor den Militairen Spectator.

NECROLOGIE.

Zijne Excellentie

DE HEER LUITENANT-GENERAAL
MAXIMILIAAN JACOB DE MAN,

OPPERBEVELHEBBER DER VESTING GRAVE, DIRECTEUR
VAN HET ARCHIEF VAN OORLOG EN TOPOGRAPHISCH
BUREAU, EERSTELIJK LID DER ORDE VAN DEN
NEDERLANDSCHEN LEUW, RIDDER DER MILITAIRE
WILLEMS-ORDE 3DE KLASSE, KOMMANDEUR
DER GUELPHEN-ORDE VAN HANOVER, RID-
DER DER ORDE VAN DER HOEDER ADE-
LAAR VAN PRUISSEN 2DE KLASSE, LID
VAN ONDERSCHIEDENE GELEERDE
GENOOTSCHAPPEN, ENZ.,

overleden te Grave, in den ou-
derdom van bijna 73 jaren.

« A l'heure dernière le prestige des actions écla-
« tantes disparaît: le cœur ne conserve que le sou-
« venir des bienfaits, et la vertu reste seule
« pour consoler la gloire. — La durée de cette
« vie se compte réellement, non par le nombre
« d'années, mais par celui des pensées et des ac-
« tions. »

Pensées et maximes du Comte DE SÉGUR.

Liefde laat zich niet bevelen; zij bindt zich minder aan waar-
digheden of titels, dan aan den persoon; zij is het werk van
het hart, en het hart erkent geen heer, dan zich-zelf. Maar
hij, die de bescheidene verdiensten, den edelen gemoedsaard en
de verhevene deugden van dezen aan het Nederlandsche leger
ontrukten generaal slechts eenigzins gekend heeft; hij, die
eene zoo regtschapene inborst en onveranderlijke trouw
aan zijnen Koning en aan het dierbare vaderland heeft leeren
hoogschatten, gevoelt zich gewis gelukkig, zijn hart eenige
lafenis te kunnen schenken, door aan de blijvende nagedach-
tenis des waardigen grijzen krijgsmans, aan zijn karakter en
zijne voortreffelijke ziels-hoedanigheden, eenige regels te mo-

gen wijden en een nederig kransje van hoogachting en onbe-
grensden eerbied om zijne urne te mogen vlechten.

Zijne Excellentie de luitenant-generaal *de Man* werd den
26sten Junij 1765, te Nijmegen, uit een oud aanzienlijk Gel-
dersch geslacht geboren. Door de natuur met eenen uitmun-
tenden aanleg begiftigd, werden zijne leergierigheid en ijve-
rige studien reeds vroegtijdig beloond door eene bevordering
tot extraordinair ingenieur bij het korps der genie, op den
22sten Mei 1782. — Voor de velddienst bestemd, en in 1787
aan het legerkorps van Z. D. H. den Heere Prins *van Oranje-
Nassau* te Zeist geattacheerd, ontving hij den 24sten April
1789 zijne aanstelling als ordinaris ingenieur. In 1795 was
hij, onder de bevelen van Z. H. den Heer Generaal Erfprins
van Oranje-Nassau, bij de bloedige gevechten van Werwick,
Lincelles, Meenen en Maubeuge tegenwoordig, waar hij door
belangrijke verkenningen, het aanleggen van verdedigings-mid-
delen en andere verrigtingen, wezenlijke diensten bewees, en de-
zelve met blijken van moed en beleid gepaard deed gaan; den
17den Maart 1794 werd hij dan ook tot kapitein der genie, door
Z. D. H. den Heere Erfstadhouder *van Oranje-Nassau* be-
vorderd, en aan hem door Z. H. den Erfprins, kommanderende
generaal der Hollandsche troepen, in hetzelfde jaar de gewigtige
taak tot het in verdediging stellen der vesting Grave opgedra-
gen. Het was in deze laatste betrekking, dat hij, als chef en
eerste adjudant van den generaal-majoor *de Bons*, een kracht-
dadig deel had aan de roemrijke verdediging dezer vesting, te-
gen de Franschen. In al de gevaren dezer defensie heeft
hij rijkelijk gedeeld, en is bij menigen uitval tegenwoordig ge-
weest; bij eene dezer gelegenheden werd hij, door het springen
eener bom, aan den rechter arm gewond.

Na de Fransche revolutie nam hij zijne demissie, die hem
den 12den Maart 1795 eervol gegeven werd. Sedert dien tijd
tot het jaar 1807, was hij aanhoudend in belangrijke kom-
missien tot het doen van triangulatiën, metingen en karterin-
gen in onderscheidene distrikten, als: het Rijk van Nijmegen,
het land van Maas en Waal, den Bommelerwaard en het groot-
ste gedeelte van de Veluwe, en waarvan de keurig bewerkte
kaarten ook van zijn talent als Geographisch of Topographisch
ingenieur getuigen. Den 1sten Maart 1807 trad hij wederom

in werkelijke dienst, en werd als luitenant-kolonel adjoint bij den generalen staf benoemd; den 20sten December 1807, ontving hij zijne aanstelling als sous-directeur van 't depôt-generaal van oorlog en chef van de geographische ingenieurs. In 1809, den 15den Junij, werd hij tot directeur-generaal van het depôt-generaal van oorlog bevorderd, zijnde in datzelfde jaar met de daarstelling eener telegraphische linie belast geweest en hebbende de campagne van Zeeland, in hoedanigheid van commandant van het fort Bath, bijgewoond, terwijl hij in de voorlaatstgenoemde betrekking, tot den 31sten December 1810 werkzaam was. In Fransche dienst, werd hij den 1sten Januarij 1811, overgeplaatst als chef d'escadron bij den generalen staf der eerste militaire divisie, geattacheerd aan het depôt-generaal van oorlog te Parijs. Na vervolgens in 1812 successivelijk te zijn benoemd, den 19den April, tot adjudant-commandant en, den 24sten Junij, tot chef d'état-major van de 3de militaire divisie, welke haar hoofdkwartier te Straatsburg had, gaf hij, na de blokkade dezer vesting te hebben bijgewoond, den 6den Mei 1814 zijne demissie, welke door de Fransche regering werd aangenomen.

Bij den gelukkigen keer der zaken hier te lande, werd hij door den Souvereinen Vorst der Vereenigde Nederlanden, op den 11den Junij 1814, tot kolonel bij het korps der genie en directeur van het archief van oorlog en topographisch bureau aangesteld. — Behalve de gewigtige diensten, welke Zijne Excellentie in deze werkzame betrekking bewezen heeft, getuigen ook voor het bijzonder vertrouwen, dat de koning in hem stelde, de hoogst belangrijke bijzondere verrigtingen van verhevenen en teederen aard, waarmede Zijne Majesteit hem successivelijk vereerde, waartoe wij hier hoofdzakelijk slechts herinneren aan zijne benoeming dd. 24sten Mei 1815, tot lid van de commissie voor het opstellen der reglementen van administratie en discipline der Militaire Willems-orde, wordende aan hem, als een bewijs van hooge tevredenheid en voor vroegere trouwe diensten, door Z. M. op den 8sten Julij 1815, met het ridderkruis 5de klasse, dezer orde, geschonken. Den 28sten Junij 1815 was hij, door een besluit van Z. M. den Koning, van die dagteekening, tot eersten kommissaris ter regeling van de limieten tusschen de Nederlanden en Pruisen aangesteld, en kort daarop, bij een Koninklijk besluit van den 6den Julij 1815, als kommissaris van wege Z. M. om de kaarten, plans en archieven van onderscheidene ministerien, uit Parijs te reclameren, en herwaarts over te brengen.

De taak ter regeling van de limieten tusschen de Nederlanden en Pruisen, een onderwerp van zoo groote statistieke en militaire aangelegenheid, en dus even moeilijk als van hoog belang, volbragt hij met veel bekwaamheid en tot volkomene goedkeuring der beide hoven, zoodat het Z. M. behaagde zijne

diensten op eene koninklijke wijze te beloonen, door hem, bij besluit van den 24sten November 1816, tot generaal-majoor titulair te benoemen, en hem tevens tot Kommandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw te verheffen (1), terwijl Zijne Majesteit de koning van Pruisen, eveneens zijne verdiensten erkennende, bij besluit van den 17den Januarij 1818, aan hem de orde van den Rooden Adelaar 2de klasse zond.

Weldra werden aan Zijne Excellentie nieuwe hoogst belangrijke commissien en verrigtingen opgedragen. Bij besluit van Z. M. van den 31sten Mei 1819, werd hij benoemd tot lid van de speciale commissie nopens het ontwerp van een geregeld plan van studie voor de artillerie- en genie-school te Delft, en spoedig daarop, namelijk den 12den Junij 1819, als eersten kommissaris van Z. M. voor het regelen der grenzen tusschen de Nederlanden en Hanover. Achtervolgens en gedeeltelijk gedurende deze werkzame betrekking, werd hij nog tot andere bijzondere belangrijke verrigtingen geroepen, als: bij besluit van Z. M. van den 14den November 1820, toegevoegd bij eene commissie van onderscheidene departementen, om te ontwerpen een plan ter invoering van een stelsel voor eene Topographische kaart van het koninkrijk, op eene voor alle diensten geschikte schaal gebragt, en bij besluit van den 19den Maart 1821 benoemd door de ministers van deze respectieve departementen, tot president der commissie voor het ontwerp van meergenoemde Topographische kaart.

De commissie der grensbepaling tusschen de Nederlanden en Hanover volbragt hebbende, ontving hij de vereerende goedkeuring zijner bewezene diensten van de beide hoven, en werd door Z. M. den koning van Hanover op den 9den November met het kommandeur-kruis der Guelphen-orde beschonken.

Sedert dien tijd was de generaal steeds speciaal werkzaam in zijne betrekking als directeur van het Archief van Oorlog en Topographisch Bureau, en werden onder zijne leiding, aan gezegd Bureau, verscheidene keurige kaarten van blijvende waarde, zoo als b. v. de Chorographische kaart der noordelijke provincien van het Rijk, in 9 bladen, uitgevoerd.

Aan zoo veel gewigtige diensten den koning en het land bewezen, en waarin hij steeds het geluk had, zich op de loffe-

(1) Gedurende deze gewigtige betrekking, werd de generaal *de Man* door zijnen adjudant, den luitenant-ingenieur *Mazel*, thans Referendaris bij het Dep. van Buitenlandsche Zaken, bijgestaan, wiens bekwaamheid door hem aan Z. M. werd kenbaar gemaakt (gelijk hij altijd, als een waardig chef, voor de belangen zijner onderhebbenden in de eerste plaats zorgde, en verdiensten deed uitkomen), en welke verdienstelijke officier dan ook, op de vereerendste wijze, met de Orde van den Nederlandschen Leeuw werd begiftigd.

lijkste wijze te kwijten, en hooge goedkeuring weg te dragen, vermogten, in zoo verhevene betrekkingen, niet anders dan koninklijke belooningen te beurt vallen.

Hij bezat een uitstekend talent in het situëren en snel opnemen van Topographische kaarten, was een uitmuntend handteekenaar, gelijk wij daarvan de bewonderenswaardige voorbeelden gezien hebben, en bewees, door een ongemeen geoefend, vast coup-d'oeil, menigwerf, bij het verkennen van vijandelijke stellingen, de belangrijkste diensten. Ook de Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten, te Amsterdam, liet zijne verdiensten niet onopgemerkt, en zond hem, bij derzelve oprigting, den 1sten Januarij 1822, haar diploma; terwijl hem den 24sten Junij 1825, dezelfde onderscheiding werd aangedaan door het Provinciaal Utrechts Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Bij besluit van Z. M. dd. 17 Junij 1825, werd hij tot generaal-majoor effectief bevorderd en Zijne Majesteit, zich de gewigtige diensten in 1794, bij de roemrijke verdediging van Grave bewezen, herinnerende, benoemde hem, bij besluit van den 5den October 1850, tot Opperbevelhebber dezer vesting; zijnde hij den 5den April 1852, gerechtigd tot het dragen van het metalen kruis, ter gedachtenis aan het werkdadig deel door hem aan de krijgsverrigtingen in 1850 en 1851 genomen.

Den 15den Januarij 1854, klom hij tot den rang van luitenant-generaal op. Lang mogt hij niet op dat hooge standpunt staan. Reeds vier jaren na deze benoeming, den 17den Junij 1858, overleed hij binnen Grave aan een spoedig toegenomen verval van krachten, en alzoo in den ouderdom van bijna 75 jaren, waarvan het getal dienstjaren meer dan 56 bedraagt. Toen zijn stoffelijk overblijfsel den 21sten Junij, met de aan zijnen hoogen rang verschuldigde eerbewijzen, op het kerkhof buiten de vesting, plegtstatig ter aarde besteld werd, volgden de militaire bezetting, alle burgerlijke, rijks- en stedelijke ambtenaren, de geestelijkheid der verschillende gezindten en het meerendeel der aanzienlijkste ingezetenen de lijkbaar, uit hoogschatting voor den ontslapene, terwijl eene treffende treurmuziek van het flank-bataillon der 8ste afdeeling infanterie den stoet volgde. — De WelEdel Achtbare Heer Burgemeester van Gote, en de WelEerwaarde Heer Predikant A. Losgert, spraken op het graf toepasselijke redenen uit, waarin zij de verdiensten en de nagedachtenis des overledenen vereerden, met wiens dood niet alleen Koning en Vaderland veel verloren hebben, maar ook de stad een onwaardeerbaar verlies heeft geleden.

De overledene laat eene bedrukte, en zoo wij wel onderrigt zijn, eene, hoewel uit een deftig Hollandsch geslacht geboren, echter niet zeer bemiddelde weduwe na, die ongeveer vijftig jaren lief en leed met hem deelde, en eenen diep bedroefden gehuwden zoon, den heer *Nolthenius de Man*, majoor bij den

generalen staf, benevens eene dochter, gehuwd met den Deenschen zaakgelastigden bij het hof der Nederlanden, den heer *Munthe de Morgenstjerne*. Bij het uitspreken der lijkrede door den WelEerw. heer predikant der stad Grave, rigtte deze zich tot laatstgenoemden hoofd-officier met deze woorden: « Meermalen zult gij tot ons wederkeeren om het graf uws « vaders te bezoeken! maar zoo dikwijls dit door u zal ge- « daan worden, zoo menigwerf zult gij bij dezen rouwpligt « de overtuiging van hier mede nemen, dat de naam uws « edelen vaders, met de schoonste herinneringen aan de ge- « dachtenis van dien naam verbonden, in deze vesting niet « zal vergeten worden, en dat zijne asche haren burgeren « heilig is.»

Ontegensprekelijk was de generaal *de Man* een waar menschenvriend, en het voorwerp der vereering van allen, die hem kenden. Zijn grootste geluk bestond in stilzwijgend goed te doen, regt en billijkheid door de magt zijner verhevene roeping voor te staan; en wist hij onverdiend leed, miskende verdiensten, bijzondere of familie-rampen, eene leniging toe te brengen, kon hij weduwen en weezen eene troostvolle toevlugt zijn, dan gevoelde de edele man zich zoo volmaakt gelukkig. Had hij zich te beroemen op het welgevallen van Z. M., die zoo vele blijken van genegenheid en vereering aan hem schonk, en mildelijk zijne gunstbewijzen over hem uitstortte, zoo strekten zijne pogingen ook steeds om Zijner Majesteits welgevallige blikken naar ondergeschikte, of ook naar vergeten of miskende verdiensten, te trekken en toonde hij ten deze het karakter eens waardigen chefs te bezitten. Het geheele ingenieur-korps droeg hem hoogschatting en liefde toe! Billijkheid, gepaard met eene strenge, ja onwrikbare regtvaardigheid, waren de kenmerken van al, wat van hem uitging, en men heeft hem nimmer het karakter van een openhartig, regtschapen en eerlijk man zien verloochenen. In zijnen omgang was hij tot op het laatst der dagen een bevallig mensch, onuitputtelijk en leerrijk, geestig, schertsend onderhoud, zoodat niet alleen zijne daden, maar ook vele kernachtige leerrijke gezegden en woorden, in het geheugen zijner talrijke vrienden bewaard worden. — Tot in den avond zijns levens had hij het voorregt, van eene zeldzaam schoone fysieke gestalte, gepaard met sterke lichaamskracht, te bezitten, waardoor hij zich, evenzeer als door zijne krijgsmanshoedanigheden, zoo voordeelig onderscheidde. Als echtgenoot en zorgend vader, zal het onnoodig zijn, aan zijne algemeen bekende edele hoedanigheden te herinneren, daar alle zijne verrigtingen den stempel droegen van den braven, teêrhartigen mensch.

Gelijk de dood een echo des levens is, zoo achtte schrijver dezès, het vorenstaande als eene zedige schatting van eerbied en dankbaarheid; want, wie nooit iets anders begeerde dan wat

heilzaam en nuttig was, en alleen leefde om het welzijn van anderen te bevorderen in het volgen van zijne verhevene roeping, bij wien alles deugden-vereering, zuiverheid van hart en beginselen ademde, die, voorwaar, mag te regt een sieraad der menschheid genoemd worden. De Genius bragt hem den palm der onsterfelijkheid. Rust aan zijne schimme, vrede zij zijner assche, en Gods zege dauwe op het graf waar hij begraven ligt!

M.....

FREDERIK HENDRIK AMPT. (1)

Onlangs ontving men door de nieuwspapieren het berigt, dat de zoo verdienstelijke kapitein-luitenant ter zee, *F. H. Ampt*, in onze overzeesche bezittingen is overleden. De *Amsterdamsche Courant* achtte het te regt een' wezenlijken pligt, eenige bijzonderheden omtrent het leven van dien kloekhartigen en ervaren Nederlandschen zee-officier mede te deelen; daaruit zal ten overvloede blijken, dat Koning en Vaderland, door den dood van dezen man, een groot verlies hebben geleden, en dat zijne loffelijke handelingen hem alle aanspraak hebben gegeven, dat zijne nagedachtenis eene meer bepaalde herinnering en vereering verwerve, welke hem ook in ons Tijdschrift niet mag worden onthouden.

Frederik Hendrik Ampt was geboren te Bergen-op-Zoom, den 12den November 1795. Met zijn dertiende jaar trad hij als kadet op het Instituut voor de Marine, alstoen te Fijenoort, onder directie van den kapitein-ter-zee *Wolterbeek*, vervolgens aan boord eerst van het fregat *Euridice*, later van het oorlogschip *Utrecht*. Tot de equipage behoorende van laatstgemelden bodem, welke voor Vlissingen op stroom lag, trof hem het ongeluk, dat, terwijl hij bij eene opkomende windvlaag en holle zee, met de sloep naar Vlissingen voer, deze omsloeg. De matrozen, die zich daarin bevonden, verdronken; hij redde zich slechts als door een wonder, daar het hem gelukte de kiel van de omgeslagen sloep te bereiken, aan welke hij zich wist vast te houden, tot er redding van boord kwam.

Later wedervervoer hem nog een ongeval, waarbij hij mede gelukkig het leven behield, en zelfs weinig letsel leed. Tot

(1) Uitgenoodigd om deze levensschets, welke vroeger in de *Oude Amsterdamsche Courant* geplaatst was, over te nemen, ten einde daaraan eene meer blijvende waarde te geven, voldoen wij met des te meer genoegen aan dit verzoek, dewijl de personen die het betrof, de erkenning onzer bijzondere hoogachting in alle deelen verdiende.

De Redactie.

aspirant bevorderd, bevond hij zich aan boord van een Fransch oorlogschip, hetwelk voor Antwerpen geankerd lag; bij het schoon maken van hetzelfde, ontstond er brand, waardoor eenig buskruid ontvlamde en hij van bakboord naar stuurboord werd geworpen. Hij bekwam eenige zware kneuzingen, doch herstelde spoedig.

Daar de dienst ter zee hem ten hoogste behaagd, en hij zich door ijver voor dezelve en reeds vroeg verworven kennis en geoefendheid in het vak der marine allergunstigst onderscheidde, zag hij zich, ofschoon nog jong, het bevel over een ten oorlog uitgerust vaartuig, toevertrouwd.

Eene zaak scheen hem intusschen bij zijne dienst-ervulling ten sterkste te hinderen, en voor eenige beproefde vrienden maakte hij daarvan geen geheim. Het was namelijk de overheersching van zijn vaderland door de Franschen, en de noodzakelijkheid, om onder deze te dienen. Vol vuurs voor 's lands vrijheid en onafhankelijkheid, moest hij tot den jare 1815 die gevoelens onderdrukken. Toen echter het gelukkige uur der verlossing scheen te zullen slaan, bedacht hij zich geen oogeblik, om zich op den voorgrond te stellen, om het zijne tot bereiking van het gewenschte doel bij te dragen.

Hij lag in de laatste maanden van dat jaar met zijne brik voor Rotterdam.

Den 18den November had de Fransche Commissaris-Generaal van politie die stad verlaten, doch de werf aldaar bevond zich nog in de magt des keizers. De aspirant *F. A. Ampt* was door zijnen broeder te 's Gravenhage, den heer *A. Ampt*, niet minder dan hij voor de zaak van het vaderland blakende, en den 17den November 1815 reeds met het opperbestuur der politie belast, onderrigt geworden van de gelukkige gebeurtenissen in laatstgemelde stad. Bekend met den afkeer, dien zijn scheepsvolk (zijne brik was gedeeltelijk met Hollanders bemand) tegen de Franschen voedde, spoorde hij hetzelfde aan, dit vaartuig te verlaten, en zich aan de zijde der Nederlanderen te scharen. Hij voelde zich gelukkig, dat hij aan het vaderlandsch gevoel, hetwelk zoo lang in zijnen boezem gesmoord was geworden, lucht konde geven. Hij riep zijne matrozen zamen, en vond hen allezius bereidvaardig, om zich met hem naar den Haag te begeven, om 's lands zaak te helpen ondersteunen. Bovendien had hij zorg gedragen, zich van een goeden voorraad Oranjelint te voorzien, hetwelk hij aan de hem trouwe matrozen uitdeelde.

De Franschen, van deze handelingen onderrigt geworden, stelden alle middelen in het werk om hem in handen te krijgen; doch hij was met niet minder voorzigtigheid dan moed te werk gegaan.

De pogingen der Franschen, om hem te vatten, waren vruchteloos. *F. H. Ampt* was naar 's Gravenhage geweken, en had

volijverig zijne diensten aan den Grondvester van onze onafhankelijkheid aangeboden. Door den gouverneur-generaal over de Hollandsche land- en zeemagt, benevens door het algemeen bestuur der reeds vrij geworden landen, werd hem nu de gewigtige last opgedragen, om, met behulp van warme vaderlanders, van de scheepstimmerwerf te Rotterdam, die nog in de magt der Franschen was, bezit te nemen. Hoe zwaar die taak ook ware, belaste hij zich daarmede volgaarne, en keerde met twaalf der wakkerste en moedigste mannen, die hij voor de goede zaak gewonnen had, en die te 's Gravenhage gewa- pend waren, naar de bedoelde stad terug, een Oranje-standaard voerende, die den heer gouverneur voormeld hem had ter hand gesteld.

Den 22sten volbragt hij zijnen last. Begunstigd door het verschijnen van den generaal *Zweerts de Landas*, en ondersteund door een aantal oude zeelieden, nam hij bezit van de werf. Denzelfden dag belette hij eene poot, beladen met levensmiddelen, uit te zeilen, welk vaartuig voor het Fransch eskader te Hellevoetsluis bestemd was. De schipper van hetzelfde wilde met geweld uitzeilen; doch onze *Ampt* hem zulks, *by schrift*, op den dood verbiedende, bleef het vaartuig terug. Te dezer zake is *F. H. Ampt* later, te Parijs, bij verstek, door den krijgsraad, tot de straffe des doods, door den kogel, veroordeeld geworden.

Den 25sten November had hij bereids twee kanonneerbotten uitgerust; na die behoorlijk van victualie voorzien en ze met vrijwilligers bemand te hebben, zeilde hij er nu de Maas mede op, ten einde de Franschen te bestoken. Dezen dag viel hem eene groote eer en eene voor hem onuitsprekelijke vreugde te beurt, waarin ieder Nederlander deelde, en in de geheugenis nog deelt. Hij was de eerste, die van zijne vaartuigen op nieuw voor de wereld die vlag ontrolde, waaronder de *de Ruyters* en *Trompen* gestreden hebben, die vlag, « weleer onverwinnelijk, wel- « eer geëerbiedigd; maar sedert door heiligschendende handen « onzer verdrukkers met schande bezoedeld en aan flarden ge- « scheurd (1). »

Mogt het aan den bevelhebber op *Decima* gelukt zijn, al was het in eene andere hemelstreek, te beletten dat deze vlag niet gansch en al uit het gezigt verdwenen was; aan *Frederik Hendrik Ampt* komt de eere toe, dat hij dezelve weder vrijelijk op de Nederlandsche wateren ontplooid.

Hoe *Ampt* daarbij zal te moede geweest zijn, kan ieder be- seffen, die gevoelt wat de nationale vlag voor den burger, maar vooral voor den krijgs- en zeeman is. Nog denzelfden dag bleek het, dat onze drie-kleuren niet zonder roem waren ont-

(1) Proclamatie van den schout-bij-nacht *Kikkert*, tot af- zwerig van den keizer.

rold. *Ampt* bemagtigde al dadelijk in den Pelsert een schip met 80,000 ponden buskruid en 40,000 patronen, welke naar Rotterdam werden opgezonden. Deze vermeerstering was in de omstandigheden van het oogenblik van groot gewigt, aangezien wij aan kruid gebrek hadden, hetwelk de Franschen overal hadden opgehaald en wegvoerden. Aan het algemeen bestuur en den gouverneur-generaal te 's Gravenhage, wien daarvan des nachts bij renbode werd verslag gedaan, was deze buit hoogst aangenaam. De geleiders van dezen kruidvoorraad werden gevangen genomen en het buskruid ter beschikking van opge- melden tijdelijken gouverneur over de land- en zeemagt gesteld.

Den 24sten, des morgens, geraakte onze wakkere zeeman, bij den Papendrechtschen molen slaags, met eene batterij van vier stukken en een houwitser. Na 400 patronen met klein geweer en 55 schoten schroots, was al zijne ammunitie ver- schoten, en moest hij tot zijn leed ondervinden, dat boven- dien zijn grof geschut gedemonteerd was, zoodat hij zich ver- pligt zag, de Maas af te zakken en naar Rotterdam terug te keeren, om het geleden verlies te herstellen.

Den 25sten herwon hij de oude positie en posteerde zich bij de oude Oranje-batterij, om dezelve te dekken.

Den 30sten werd deze (de oude Oranje-batterij) door de Fran- schen aangevallen; zij was door de vrijwilligers van de na- burige steden niet genoeg bezet, en werd verlaten. Daar *Ampt* zijne positie in de kromte van den grooten dijk, acht vademen afstands van den kant, nagenoeg aan den grond genomen, en de Franschen den dijk in de kromte bezet hadden, geraakte hij, op eenen afstand van een pistoolschot, tusschen twee he- vige vuren. De geweerkogels doorboorden het zwaard van de boot, terwijl de boot zelve vol gaten geschoten werd. Het scheepsvolk, hetwelk tot slechts acht verminderd was, hield zich echter kloek. De Franschen riepen hem toe: *Rends toi, brigand!* hetgeen evenwel door het scheepsvolk met schroot en geweerkogels beantwoord werd; het kapte den kabel en replieerde op de voor Dordrecht gestationeerde vaartuigen. Den 4den December stuurde *Ampt* de rivier weder op tot Hardinxveld, ten einde aldaar den overtocht van de Kozakken te dekken. Den 6den en 7den had die overtocht over de Waal plaats. *Ampt* hield de Franschen door zijn schroot op goe- den afstand. Den 6den januarij 1814 remonteerde hij de ri- vier met kanonneerbotten, wier getal hij, onder het opperbe- vel van den kolonel *Keller*, tot negen aangegroeid vond. Bo- ven de Slewijksche kerk het anker geworpen hebbende, be- groetten de Franschen hen uit de vesting Gorinchem uit hun geschut; den 9den dier maand ontstond een hevige vuur, het- welk twee uren aanhield, en waarbij de Franschen uit vier batterijen levendig schoten. Te dezer gelegenheid bekwam het vaartuig van *Ampt* twee grondschoten en een schot langs het

dek tegen den mast, van 12 pond. Intusschen gelukte het aan het scheepsvolk, door aanhoudend pompen en het op den kant zetten van het vaartuig, voor te komen dat het zonk. Gedurende het beleg van Gorinchem mogt hem het geluk ten deele vallen, dat hij, begunstigd door de mist en de duisternis, een vaartuig met manschap langs Gorinchem stuurde, en deze manschap naar Loevestein, hetwelk verlaten, immers niet genoegzaam bezet was, overbragt.

Het ijs belette dit station in te houden en de kanonneervaartuigen, waartoe het zijne behoorde, waren verplicht naar Hardinxveld af te zakken, alwaar dezelve tot den 22sten Maart waren ingevrozen.

Gorinchem middelerwijl door de Franschen ontruimd zijnde, kreeg hij bevel om naar Rotterdam af te komen, alwaar zijn vaartuig, dat zoo veel geleden had, hersteld werd en hij zich verder ter beschikking van het ministerie voor de marine stelde.

Ten gevolge van zijne bedrijven, in den aanvang van deze levensschets vermeld, en inzonderheid na het nemen van het schip met kruid geladen, werd *F. A. Ampt* door het algemeen bestuur, (in naam van Z. K. H. den heere Prince van Oranje) voor de met moed en ijver betoonde diensten aan het vaderland, naar waarde beloond en tot eersten luitenant ter zee benoemd. Gelijk zoo vele andere en geheel de natie, bragt ook *Ampt* toenmaals zijn offer op het altaar des vaderlands, tot stijving van de uitgeputte schatkist, en vooral tot wapening van iedereen opregten vaderlander tegen den gemeenen vijand. Van zijne gift werd, te dien tijde in de officiële opgaven in de *Staats-Courant* gedaan, eervolle melding gemaakt. De bijdrage van onzen *Ampt* getuigde bijzonder van zijne vaderlandslievende inborst, want toen hij de door hem aangevoerde Fransche kanonneerbrik verliet, moest hij zijne goederen en uitrusting geheel prijs geven, en de geldelijke middelen, die hem waren overgebleven, had hij tot de uitrusting van zijne twee vaartuigen besteed. Zijn offer ten behoeve van het vaderland had derhalve nu eene dubbele waarde. Toen het gelukkige oogenblik was aangebroken, dat de Souvereine Vorst op den vaderlandschen grond was aangekomen en de teugels van het bewind in handen had genomen, vestigde Z. K. H. spoedig het oog op 's lands marine, en werd ook dat aangelegen onderwerp geregeld. *Ampt* werd bij de organisatie in den rang van luitenant bevestigd, echter niet als eersten, wegens zijne ontbrekende ondervinding op zee, welke ondervinding hij gedurende zijne loopbaan onder de Fransche heerschappij en het sluiten van de havens voor de Engelschen, niet konde verwerven. Naderhand is hij, ter zake van dit verlies, bijzonder door den Koning begunstigd geworden, die hem meest in activiteit liet.

Van de daden onzes jeugdigen zeemans, gedurende het gewichtige en gevaarvolle tijdperk van onze herrijzing in het staat-

kundige, is zelfs door een' buitenlander, den heer *Chad*, in zijne schets over de in November 1815 plaats gehad hebbende omwenteling, met veel lof gewag gemaakt geworden, even als onze eigen historieschrijvers daarvan met roem getuigen.

Door het vaderlandsch gouvernement, werd *Ampt* als luitenant ter zee op de brik *Venus* geplaatst, met welk vaartuig de generaal *Daendels* naar de kust van Guinea — een oord, waarop in den laatsten tijd weder bijzonder de aandacht gevestigd is — werd overgevoerd.

Ampt werd op die kust belast de Ancobar- of Goudsrivier tot de watervallen op te varen, zijnde eenige dagreizen landwaarts in; geen Europeër was tot daartoe zoo verre in deze streken doorgedrongen. Hij nam met het beste gevolg de genoemde rivier op, en beschreef met veel naauwkeurigheid hare loop en hare diepte.

Aan boord van denzelfden bodem stevende hij later naar Java en den grooten Oost. Hij nam aldaar een groot deel aan den oorlog die met de opstandelingen te Amboina en Sapparotta gevoerd werd; zijn moed en zijne onverschrokkenheid blonken op nieuw helder uit en hij bragt het zijne tot demping van dit rampzalig oproer allezins bij. Na eene afwezigheid van vijf jaren, keerde *Ampt* in het vaderland terug, en behaagde het Z. M. hem tot luitenant van de eerste klasse te bevorderen. Tevens werd hij op het lineschip *Holland* geplaatst, aan boord van hetwelk hij de Middellandsche zee en de Barbarijische kusten bezocht.

Van deze reis in het vaderland weder gekomen zijnde, werd hem, na eene verlangde tijdelijke non-activiteit, hoezeer hij slechts eerste luitenant was, het bevel opgedragen over Z. M. brik *de Zwaluw*, met welk vaartuig hij onderscheidene reizen naar de West-Indie heeft gedaan, en onder anderen Z. Exc. den commissaris-generaal *van den Bosch* (tegenwoordig luitenant-generaal, minister voor de kolonien), met Z. Exc. gezin, naar de West-Indien heeft overgevoerd, werwaarts de commissaris-generaal tot het doen van eene inspectie was gezonden. Na het volbrengen van dezen last, keerde de commissaris-generaal met hetzelfde vaartuig naar het vaderland terug, hoezeer Z. Exc. de beschikking over een grooter oorlogschip had.

Bij de vijandelijkheden met België, werd onzen *Ampt* het kommando opgedragen over de kanonneerboden, welke voor Grave tegen de Limburgsche grenzen gestationneerd waren, terwijl hij later het bevel voerde over de flotille, welke aan den Helder en het Nieuwe Diep was gestationneerd. In Maart 1851 behaagde het Z. M. hem, wegens zijne ijverige, aan het vaderland bewezene diensten, te benoemen tot kapitein-luitenant ter zee.

Zijne gezondheid had inmiddels geleden. Nadat hij tot herstel daarvan eenige rust bij zijne vrouw en kinderen in Gel-

derland genoten had, werd hem het bevel over de nieuw gebouwde korvet *de Castor* opgedragen. Het was met dit vaarttuig, dat hij, aanvankelijk als behoorende tot het exercitieskader in de Noordzee, een kruistogt en vervolgens de eerste reize naar Marseille deed, van waar hij den Nederlandschen consul naar Tanger overbragt, en laatstelijk naar Java stevende. Aldaar werd hem, ondersteund door eene koloniale oorlogsbrik, de vereerende taak toevertrouwd, om de zuidkust van Java op te nemen, de aardrijkskundige beschrijving van hare baaijen enz., te leveren, en hydrographische kaarten van deze kust op te maken.

In October 1857, ter reede van Batavia, ontdekten zich kwade koortsen aan boord van den *Castor*. De bevelhebber werd er mede door aangetast, en *F. H. Ampt* bezweek den 50sten dier maand aan genoemde ziekte, ten huize van zijnen neef, den heer procureur-generaal *Spiëring*, diep betreurd door zijne wapenbroeders en door zijne onderhoorigen, die in hem een' ervaren en verdienstelijken deelgenoot in alle gevaren of nuttige werkzaamheden, een' minzaam en braven overste, hebben verloren. Wat Koning en vaderland in hem derven, behoeft, na al het medegedeelde, wel niet door sier van rede te worden opgehaald; een van *Z. M.* getrouwste en ijverigste onderdanen, een van deszelfs verdienstelijkste zee-officieren en vurigste voorstanders van al wat het vaderland tot welvaart en luister kan strekken, is aan Nederland door den dood ontrukkt. Bovenal is zijn verlies te betreuren voor zijne tederbeminde vrouw en nog twee jonge kinderen, benevens zijne familie.

Van de vijf broeders, toch, die in 's lands dienst eene eervolle en roemrijke loopbaan hebben gevolgd en zich in de vervulling van hunnen pligt uitnemend hebben onderscheiden, daar zij steeds den uitersten moed en de meeste vaderlands-liefde hebben aan den dag gelegd, blijft nu slechts over de oudste zoon van wijlen den generaal-majoor *Ampt*, de heer *A. Ampt*, referendaris bij den Raad van State, en die reeds van den aanvang der in November 1815 plaats gehad hebbende gezegende omwenteling, de betrekking van directeur der politie van het ressort 's Gravenhage met den grootsten ijver en naauwgezetheid bekleed heeft. Het door hem gehouden gedrag in de vervulling van de hem, in 1811, door de Franschen opgedragene moeilijke betrekking van commissaris van politie te 's Gravenhage, de bijzondere gehechtheid, welke hij daarbij steeds aan zijne stad- en landgenooten bewees, de onheilen, welke hij door zijne hulp en tusschenkomst in de dagen der verdrukking van dezelve afwendde, de ijverige medewerking welke ook hij betoond heeft bij den gelukkigen ommekeer van zaken, in 1815, zijn zoo vele bekende en in de geschiedenis van den Staat met lof vermelde feiten, die mede voorzeker geschikt zijn om eenigermate, bij het besef van wél gehandeld te heb-

ben, de smart over het geleden verlies te lenigen; eene smart, welke deze laatstovergeblevene van vijf edele mannen zeer bijzonder moet gevoelen. En geen wonder: de overledene had toch zoo krachtdadig zijnen oudsten broeder ondersteund, in den schoonsten leventijd van dezen, den tijd, toen de geestdrift voor 's lands bevrijding hen gezamenlijk, met anderen, als met hoogere kracht bezielde, en zij als broeders en landgenooten, hand in hand, het hunne toebagten, om het uur der gewenschte verlossing van Nederland spoediger te doen slaan.

Ten slotte meenen wij niet te mogen verzwijgen, dat de verdiensten van den overledenen kapitein-luitenant ter zee *F. H. Ampt* ook door onzen geeerbiedigden koning op hooge waarde werden geschat, en Hoogstdenzelven behaagde den koenen en ervaren zeeman niet slechts achtervolgelijk te doen opklimmen tot voormelde betrekking van kapitein-luitenant ter zee, maar *Z. M.* daarvan een overtuigend blijk heeft geschonken, door hem bij de instelling der Militaire Willems-orde (even als zijn opgemelden nog levenden broeder die van den Nederlandschen Leeuw ontving) met het ridder-kruis dier orde te begiftigen. (1)

Eene groote, onvergankelijke eer kroont de nagedachtenis van *Frederik Hendrik Ampt*; zijn naam is bij uitstek verknocht aan 's lands bevrijding; hij heesch het eerst weder Nederlands vlag op onze schepen.

NOTICE

SUR L'EMPLOI DE L'ARTILLERIE EN CAMPAGNE,

PAR M. LE CAPITAINÉ MAZÉ.

Onder dezen titel heeft het *Journal des Sciences Militaires*, onlangs een artikel geleverd, dat in ruwe trekken, een over-

(1) Wij mogen, zelfs met gevaar van te uitvoerig te worden, niet voorbij gaan, als iets merkwaardigs aan te stippen, dat de generaal-majoor *Ampt* en vier zijner zonen, alle door denzelfden monarch zijn vereerd geworden. — Wijlen de vader bekwam de orde van den Ned. Leeuw en de Eere-penning van de revolutie van November 1813; — de oudste zoon, thans referendaris, eveneens; — wijlen de luitenant kolonel, gewezen adjudant van *Z. K. H.* den Prins van Oranje, de Militaire Willems-orde en die van den Ned. Leeuw: — wijlen den kapitein, kommanderende een bataillon mobiele Vriesche schutterij, almede beiden orden, mitsgaders het Metalen kruis en den Gedenkpenning van de belegering der Antwerpsche citadel; — *Frederik Hendrik Ampt*, de Militaire Willems-orde en Eere-penning van de revolutie van November 1813 en het Metalen kruis van 1831; — terwijl de vijfde broeder op zijn 26ste jaar als 2den kapitein der artillerie, bij den slag van Batsen gebleven is.

zigt geeft van het gebruik der artillerie in het vrije veld. Hoezeer dit kleine vertoog niet anders dan eene schema is van dit zoo belangrijk onderwerp, vermeenden wij hetzelve te moeten overnemen, daar wij, hetzelfde onderwerp behandelende, onze lezers later in de gelegenheid wilden stellen, eene vergelijking te kunnen opmaken van de wijze, hoe de krijgskunst thans in Frankrijk, en op welke wijze die in Duitschland en bij ons te lande behandeld wordt. Overigens beschouwen wij dit artikel als eene bijdrage voor algemeene krijgskennis, en dat, in dien zin genomen, nut kan stichten.

De Redactie.

Depuis la paix de 1815, toutes les puissances de l'Europe travaillent à introduire dans les différentes parties de leurs armées les améliorations que nécessitent le progrès des lumières et l'expérience chèrement acquise des guerres de la révolution et de l'empire. L'arme de l'artillerie est devenue particulièrement l'objet de leurs sollicitudes. Des sommes considérables ont été consacrées à augmenter et à perfectionner le matériel de cette arme, que l'on suppose appelée à jouer un grand rôle dans les guerres qui pourraient surgir à l'avenir.

Cette dernière opinion est-elle bien fondée? L'artillerie aurait-elle réellement l'influence qu'on lui suppose, peut-être gratuitement? C'est une question importante, qui mérite d'être examinée et discutée avec attention par tous les hommes du métier. Nous n'avons pas la prétention de la résoudre; nous nous bornerons à indiquer, dans une esquisse rapide, la manière dont on a employé l'artillerie sur les champs de bataille à différentes époques.

L'invention des machines de guerre, leur usage dans l'attaque et défense des places, ainsi que dans les combats et batailles, ont donné lieu à la création d'un corps particulier chargé de diriger la construction de l'emploi de ces machines. Cette fonction, qui exigeait une intelligence et une instructions plus qu'ordinaires à une époque où les premiers éléments des sciences mathématiques étaient à peine connus, même des savans, dut être nécessairement confiée dans l'origine à des hommes de choix. Déjà chez les Romains les officiers de la légion des machines de guerre étaient assimilés aux officiers de cavalerie, qui tout appartenaient aux familles patriciennes et jouissaient d'une grande considération dans l'état.

Le corps d'artillerie, qui succéda au corps des machines de guerre, vers le treizième siècle, n'a pas eu pendant longtemps de troupe permanente attachée à son service. Pendant la guerre on recrutait, dans tous les pays, des hommes versés dans la connaissance des arts mécaniques. Après l'invention de la poudre, les hommes qui se consacraient à ce service prirent le nom de canoniers ou d'artificiers, suivant qu'ils servaient les

canons ou qu'ils s'occupaient de la confection des artifices et du tir à feu courbes. Ces artistes militaires, après avoir prouvé leur capacité, obtenaient un brevet qui leur permettait d'offrir leurs services à tous les états qui se trouvaient en guerre.

Les canoniers habiles étaient très-recherchés. Ils dirigeaient le service de pièces et remplissaient des fonctions analogues à celles qui sont aujourd'hui le partage de nos sous-officiers. Plus tard on remplaça ces canoniers cosmopolites par des compagnies des maîtres canoniers qu'on licenciait à la paix.

Les officiers qui commandaient et dirigeaient le service de l'artillerie étaient conservés en temps de paix comme en temps de guerre. Ces officiers, dont les fonctions étaient alors sans aucune analogie avec celles des autres grades militaires, reçurent aussi des dénominations différentes. N'ayant point de rang parmi les autres troupes, ils ne pouvaient les commander dans un aucun cas, ils se trouvèrent ainsi naturellement exclus du commandement des places assiégées. Aujourd'hui que les mêmes motifs n'existent plus, cet usage s'est encore perpétué. Par une singulière contradiction, les officiers de l'artillerie et du génie, qui seuls font une étude spéciale des règles de l'attaque et de la défense des places, sont encore exclus en France du commandement des places fortes.

Les canons ne prirent rang en Europe parmi les machines de guerre que vers le commencement du 14e siècle, et ils furent d'abord employés concurremment avec les machines anciennes. On crut pendant long-temps que les pièces devaient produire d'autant plus d'effet que leur calibre était plus considérable. Les bouches à feu *monstres* furent alors presque exclusivement employées. Mais la difficulté de transporter ces lourdes machines, avec lesquelles on réussissait à peine à tirer quelque coups dans une journée, ne permettait pas de songer à en faire usages dans les batailles; aussi voit-on, pendant près de deux siècles, les canons employés seulement dans la défense et dans l'attaque des places.

Cependant plusieurs historiens ont attribué la perte de la bataille de Crécy, en 1346, à l'effet produit par quelques pièces légères démasquées à propos par les Anglais. Il est permis de mettre en doute la vérité de cette assertion; en effet, on ne retrouve plus dans le même siècle, ni même dans le commencement du siècle suivant, aucune trace positive de l'emploi du canon dans les batailles. Or, si quelques pièces légères avaient obtenu à Crécy un résultat aussi merveilleux, on n'aurait pas manqué d'en voir figurer ensuite dans toutes les batailles importantes. D'ailleurs à cette époque les préjugés de la chevalerie s'opposaient avec force à l'emploi du canon dans les batailles. Cette arme était alors réputée déloyale. Ce fut là, sans doute, une des principales causes de la tardive introduction de l'artillerie dans les armées en campagne.

Louis XI paraît être en France le premier souverain qui se soit occupé sérieusement de son artillerie. Il ne faisait en cela que suivre l'exemple du duc de Bourgogne, Charles-le-Téméraire, sont puissant et dangereux vassal, qui se plaisait à montrer avec orgueil les nombreuses bouches à feu réunies dans son arsenal, disant que c'étaient là les clefs des principales villes du royaume de France.

Charles VIII, dans son expédition d'Italie en 1494, était accompagné par un équipage d'artillerie considérable, qui était traîné par des chevaux et non par des bœufs, comme c'était l'usage à cette époque. Les peines incroyables que se donna le brave maréchal de la Trémouille, pour ramener cette artillerie en deçà des Alpes, prouve assez l'importance que l'on y attachait dès cette époque. L'emploi de ces canons contribua beaucoup à la victoire de Fornoue, gagnée par 8,000 Français, contre 40,000 confédérés Allemands, Espagnols et Italiens, qui avaient choisi leur terrain, et croyaient avoir bon marché de cette poignée de braves extenués de fatigues et de besoins.

Sous François 1er, l'artillerie continua à jouer un rôle important dans les batailles. Le succès du combat de Marignan a été dû en grande partie, suivant Mézeray, au ravage produit dans les rangs suisses par les canons français. On sait que la bataille de Pavie était gagnée par le feu de l'artillerie, lorsque le roi chevalier, emporté par une imprudente ardeur, voulant précipiter la retraite de l'ennemi, vint masquer la batterie à laquelle il devait son succès. Cette batterie fut prise ensuite, sans avoir pu exécuter un seul mouvement, ce qui montre combien l'artillerie était alors peu maniable.

Dans le seizième siècle, un équipage d'artillerie de campagne était composé de canons de tous les calibres, depuis le plus gros jusqu'au plus petit. Ces pièces marchaient réunies sous le commandement du chef de l'artillerie, et ne formaient qu'une seule batterie que l'on établissait d'avance sur le point du champ de bataille jugé le plus convenable. Cette artillerie était masquée avec soin par les troupes. Toute la tactique consistait à attirer les masses ennemies dans la direction de la batterie, qui pouvait alors exercer de grands ravages dans ces masses, vu le peu de mobilité des troupes.

Tant que l'artillerie resta ainsi disposée, elle fut dans les armées beaucoup plus embarrassante qu'utile. Mais au commencement du dix-septième siècle, le génie de Gustave-Adolphe vint apprendre à l'Europe tout le parti que l'on pouvait tirer de cette arme formidable. L'invention de la gargousse, l'emploi du tir à mitraille, la construction de pièces de 4 légères régimentaires, la division de l'artillerie en batteries réparties sur le front de bataille, toutes ces améliorations datent de Gustave-Adolphe. Devinant la puissance de l'artillerie dans les batail-

les, il employa cette arme dans une proportion considérable. Il eut jusqu'à 200 canons pour une armée de 12,000 hommes. La manière habile dont il sut employer son artillerie de bataille et de position, jointe à l'adoption ingénieuse de l'ordre mince, substitué à l'ordre profond, lui permit de s'emparer en 29 mois, avec sa petite armée, de toute la partie de l'Allemagne comprise entre la Baltique et le lac de Constance.

L'exemple de Gustave-Adolphe ne fut pas entièrement perdu pour les généraux de son siècle. Turenne qui n'employa d'abord qu'un très petit nombre de canons, en augmenta beaucoup la quantité dans ses dernières campagnes. Le maréchal de Luxembourg et les principaux généraux du temps de Louis XIV, paraissent même avoir adopté pour leurs armées la proportion de trois pièces par mille hommes, qui est encore à peu-près en usage aujourd'hui.

Cependant les équipages d'artillerie, quoique simplifiés et allégés, étaient encore bien loin d'atteindre le degré de mobilité nécessaire en campagne. On essaya d'y suppléer par l'adoption des pièces régimentaires à la suédoise. Cette imitation ne fut pas heureuse. Ces pièces mal servies et presque toujours placées dans des positions défavorables, furent en général plus nuisibles qu'utiles aux régiments dont elle embarrassaient les mouvements.

L'augmentation du nombre des bouches à feu dans les armées donna lieu à plusieurs inconvénients. La meilleure infanterie était désignée pour garder l'artillerie et aider à son service; mais ce service toujours très pénible et d'ailleurs momentané, n'était pas de nature à inspirer aux troupes beaucoup d'attachement pour le matériel qu'elles étaient chargées de défendre et de protéger. Aussi arrivait-il d'ordinaire que dans une bataille perdue toute l'artillerie restait au pouvoir du vainqueur.

Ce ne fut qu'en 1671 que l'on forma en France les premières troupes permanentes pour le service de l'artillerie. Ces troupes, successivement améliorées, avaient acquis à la fin du dix-septième siècle une consistance remarquable. On ne tarda pas à en ressentir l'heureuse influence. A la bataille de Malplaquet, la perte considérable des alliés, évaluée à plus de 20,000 hommes, fut due en grande partie à l'effet produit par les canons servis avec adresse et intrépidité par les canonniers français. Un fait considéré comme digne de remarque, par le prince Eugène, dans ses mémoires, c'est que dix pièces de canon seulement tombèrent au pouvoir des vainqueurs. Tout le reste de l'artillerie fut ramené par les canonniers, quoiqu'ils eussent continué à tirer jusqu'à l'assaut des retranchemens. Un tel résultat, jusqu'alors sans exemple, ne put être attribué qu'à la bonne organisation qu'avait reçue le personnel de l'artillerie. Cette organisation, perfectionnée plus tard par ce célèbre Gribeauval, servit de modèle à toutes les puissances de l'Europe.

Si le personnel de l'artillerie laissait, dès cette époque, peu de chose à désirer, il n'en était pas de même du matériel. Le préjugé des pièces lourdes et des longues portées regnait encore dans toute sa force. L'emploi de l'artillerie sur le champ de bataille avait fait peu de progrès et aurait été peut-être longtemps encore dirigé par une aveugle routine, si le grand Frédéric n'était venu continuer l'ouvrage commencé par le génie de Gustave-Adolphe. Obligé de suppléer au nombre par la mobilité de ses armées, Frédéric fit diminuer le poids et la longueur des pièces de campagne. On vit alors paraître, pour la première fois, l'artillerie à cheval, qui, marchant avec la rapidité de la cavalerie, contribua puissamment à décider la victoire dans plusieurs journées. L'influence de cette arme nouvelle fut décisive à Rosbach. Dans cette bataille, l'armée française manœuvrait pour tourner l'aile gauche des Prussiens. La cavalerie prussienne, dirigée par le célèbre général Seydlitz, reçut l'ordre de prévenir ce mouvement. Par une marche de flanc, exécutée à la faveur d'un ravin qui le déroba à la vue de nos troupes, Seydlitz déborda l'extrême droite de la ligne française. Plusieurs batteries à cheval accompagnèrent ce mouvement rapide de la cavalerie et s'établirent sur un mamelon situé à l'extrême gauche de la ligne prussienne. Prenant d'écharpe les colonnes françaises, surprises en pleine marche, elles y portèrent la mort et le désordre, Seydlitz saisit ce moment pour exécuter une charge brillante; prenant en flanc et à revers l'aile droite des Français, il la culbuta et détermina ainsi la retraite de l'armée. La grande mobilité des nouvelles batteries à cheval était un élément indispensable au succès de cette opération hardie, dans laquelle la cavalerie seule aurait probablement échoué.

Toutes les batailles livrées par Frédéric sont remarquables par l'emploi judicieux qu'il a su faire de l'artillerie. Il ne se bornait pas à faire usage des pièces de campagne, il appuyait encore certaines parties de la ligne par des batteries composées de pièces de gros calibre tirées des places fortes les plus voisines. C'est à l'aide de ce dernier moyen, qu'avec 53,000 hommes il resta maître du champ de bataille de Leuthen, malgré les attaques réitérées de 80,000 Autrichiens, qui furent contraints de se retirer écrasés par le feu des batteries prussiennes. L'attaque du village de Leuthen, donna seule lieu à quelques feux de mousquetterie.

En France, on se décida un peu tard à suivre l'exemple donné par la Prusse pour l'allégement du matériel de campagne. Le général Gribeauval qui présida à l'exécution de ce changement eut à surmonter les plus vives oppositions tant au dedans qu'au dehors de son arme. Les partisans du *statu quo* soutenaient, contre l'évidence, que le poids de l'artillerie n'avait jamais été véritablement nuisible à la rapidité de ses mou-

vemens et qu'elle pouvait suivre les troupes partout où sa présence était nécessaire. On citait à l'appui de cette assertion plusieurs faits de guerre où l'excellente composition du personnel de l'artillerie avait permis de tirer d'un matériel défectueux un parti tout à fait inespéré. On en concluait qu'il ne fallait rien changer au système existant. Les améliorations les plus incontestables furent combattues, avec un déplorable acharnement, par les nombreux partisans de l'ancienne routine, qui employèrent beaucoup d'esprit et de talent à défendre une mauvaise cause. Le même esprit d'opposition s'est toujours fait remarquer en France, toutes les fois que l'on a proposé quelques changemens à nos institutions militaires; car il est à remarquer que le peuple qui passe pour le plus amoureux de la nouveauté, est celui chez lequel l'introduction de modifications, mêmes les plus utiles, éprouve les plus grands obstacles.

Gribeauval ne se borna pas à changer le système du matériel employé par l'artillerie; homme d'une capacité supérieure il jeta sur toutes les branches du service de l'arme le coup d'œil d'un homme de génie. Il sut résoudre le problème difficile de l'uniformité des constructions, et fit établir des réglemens admirables d'ordre et de comptabilité pour les divers établissemens; des règles d'avancement qu'il fit prescrire par l'ordonnance de 1774 et qui furent suivies jusqu'à sa mort, arrivée en 1786, seraient peut-être, même aujourd'hui considérées comme trop libérales, car le principe de l'élection y était consacré. Il donna une grande impulsion à son arme et prépara les immenses ressources que l'artillerie française fut appelée à déployer dans les guerres de la révolution et de l'empire. Quelques exemples pris dans ces guerres contribueront à donner une juste idée de l'influence croissante que l'artillerie fut appelée à exercer dès lors sur le succès des batailles.

Dans les armées républicaines, les batteries d'artillerie, mêlées aux brigades et aux divisions, rivalisaient d'audace et d'intrépidité avec les autres troupes, mais elles agissaient en général d'une manière isolée sur tous les points du champ de bataille. Ce mode d'action était en quelque sorte nécessité par la composition vicieuse des attelages qui n'étaient point la propriété de l'état et par la mauvaise organisation des conducteurs qui n'étaient pas militaires. Les pièces, aussitôt qu'elles étaient arrivées à portée du feu de l'ennemi, étaient dételées et conduites ensuite à bras d'hommes. Les canonniers étaient pourvus à cet effet de bricoles, au moyen desquelles ils s'attelaient eux-mêmes à la pièce. Ils étaient secondés, dans ce service pénible, par des hommes de bonne volonté tirés des régimens avec lesquels ils étaient appelés à combattre, et par conséquent ils devaient marcher autant que possible à portée de ces derniers. L'artillerie à cheval nouvellement organisée, et choisie parmi l'élite de l'artillerie à pied, avait à sa disposition de

plus grands élémens de mobilité; aussi lui voit-on jouer le principal rôle dans les premières campagnes de la révolution.

Quoique les bouches à feu aient été, à cette époque, mises en action presque toujours par petites portions, on peut cependant citer deux exemples remarquables où leurs réunion en plus grande quantité, sur un seul point, a épargné à la France de grands désastres et ramené sous ses drapeaux la victoire prête à lui échapper. A la bataille de Valmy, quelques décharges heureuses de l'artillerie prussienne mirent le désordre parmi les jeunes bataillons républicains. Dix-huit pièces d'artillerie à cheval se portant rapidement en avant en batterie, eurent bientôt réparé ce désordre momentané. Cependant les chances générales du combat continuaient toujours en faveur de l'armée prussienne. Tout faisait craindre qu'elle ne parvint à s'emparer du village de Valmy, qui était la clef de la position occupée par les Français. Le général Daboville, commandant l'artillerie, avait compris l'importance de ce point et il était parvenu à réunir sur les hauteurs, en arrière du village, une batterie de cinquante-huit bouches à feu. Lorsque les colonnes prussiennes marchèrent à l'attaque de Valmy, elles furent accueillies par le feu bien dirigé de cette imposante batterie, qui fit de grands ravages dans leurs rangs. Le général Kellerman, saisissant à propos cet instant décisif, se porte en avant à la tête de ses braves bataillons, et reste maître du champ de bataille.

Un autre exemple remarquable du parti que l'on peut tirer de l'artillerie, dans les circonstances critiques, a été donné par le premier consul à la bataille de Marengo. Les Français attaqués à l'improviste par les Autrichiens, supérieurs en nombre, furent chassés du village de Marengo, malgré des prodiges de valeur. On essaya vainement de former une deuxième ligne de bataille ayant la droite appuyée à Castel-Cerolo. Tout pliait sous les efforts des Autrichiens. L'aile gauche poursuivi avec acharnement par la colonne de grenadiers du général Zach ne put être ralliée que par le secours de la division Desaix. Cette division elle-même, malgré son intrépide bravoure, était sur le point de succomber sous les coups de la masse compacte des grenadiers ennemis enorgueillis par leur double victoire. Mais le premier consul, doué d'une admirable persévérance, habile à saisir les moindres chances favorables, avait formé rapidement une troisième ligne de bataille et donné l'ordre de réunir toutes les batteries disponibles sur les hauteurs en avant de Saint-Juliano. Le feu de ces batteries arrêta enfin et bouleversa la colonne autrichienne qui ne tarda pas à être forcée de mettre bas les armes. Une charge audacieuse et brillante, exécutée à propos par le général Kellerman fils, à la tête de 800 chevaux, contribua puissamment à ce glorieux résultat.

Pendant long-temps l'artillerie ne fut employée que comme arme auxiliaire, pour préparer et assurer le succès des deux autres. Il était réservé à Napoléon de la faire agir, pour ainsi dire, comme arme principale et de montrer tous le parti qu'on en peut tirer sur le champ de bataille. Soit qu'il ait mieux connu qu'aucun autre les ressources d'un corps dans lequel il avait fait ses premières armes, soit qu'une heureuse inspiration de son génie les lui ait fait deviner, on ne peut nier que l'emploi de ses formidables batteries de réserve, agissant en masse sur les principaux points d'attaque, n'ait contribué puissamment à enchaîner la victoire dans nos plus glorieuses journées. C'est une nouvelle combinaison introduite sur l'échiquier du champ de bataille et une nouvelle étude à faire pour ceux qui aspirent au commandement des armées. Quelques exemples suffiront pour faire comprendre l'importance de cette étude.

La bataille de Friedland était vivement engagée. Les différens corps de l'armée française s'empresaient d'occuper les positions qui leur avaient été indiquées par Napoléon. Un seul manquait à son poste, mais son absence laissait un grand vide dans la ligne de bataille. Les Russes, formés en colonne d'une grande profondeur, se précipitent vers cette trouée. L'armée française va se trouver séparée en deux parties par ce mouvement qui doit procurer à l'armée russe une victoire assurée. Le général d'artillerie Sénarmont aperçoit le danger, et, par une heureuse inspiration, il donne l'ordre à toutes les batteries qui sont à sa portée de le suivre en avant de la trouée. Trente bouches à feu, bientôt suivies par quarante autres, sont placées rapidement en batterie. Un feu terrible jette la consternation et la mort dans les colonnes russes. Elles essaient vainement de franchir une espace sillonné en tous sens par les projectiles, et se décident enfin à abandonner le champ de bataille couverts de leurs morts.

Depuis cette époque, Napoléon fit un fréquent usage des grands mouvements d'artillerie. On peut citer comme ~~un~~ des plus remarquables celui qui fut exécuté à Wagram. Le prince Charles manœuvrait pour culbuter l'aile gauche de l'armée française qui s'appuyait au Danube. Cette aile, forcée de reculer, pivotait sur le centre. Déjà les ponts étaient presque à découvert, lorsque l'empereur, qui attendait avec impatience l'instant favorable, donne l'ordre de diriger cent bouches à feu d'artillerie à cheval sur le centre de l'armée autrichienne. Cette masse formidable, placée sous les ordres du général d'artillerie Lauriston, s'avance en colonne par batterie jusqu'à demi-portée de canon de la ligne autrichienne. Elle se déploie alors avec rapidité, embrassant dans son feu plus d'une demi-lieue de terrain; elle balaye tout ce qui se trouve à sa portée, fait reculer le centre de l'armée autrichienne, et détermine la retraite de leur aile droite. Déjà l'aile gauche avait été forcée de ce-

der devant le beau mouvement du maréchal Davoust. Les Autrichiens se retirèrent en bon ordre, la cavalerie française, fatiguée par deux jours de combats acharnés, ne put troubler leur retraite; mais il, furent poursuivis avec acharnement par l'artillerie, et ils perdirent beaucoup de monde.

A la bataille de la Moscowa, la plus sanglante des temps modernes, qui, par la persévérance et l'héroïque valeur des deux armées rivales a mérité d'être appelée le combat des géans, l'artillerie a joué aussi de part et d'autre un rôle très-important. On sait que les positions occupées par les Russes étaient couvertes par plusieurs redoutes garnies de canons. Quoique les redoutes eussent peu de relief et qu'elles ne fussent défendues que par des fossés de peu de profondeur, elles firent éprouver de grandes pertes à l'armée française qui ne réussit à s'en emparer qu'en y faisant pénétrer sa cavalerie tête baissée. La prise des redoutes ne décida nullement la retraite des Russes, qui, sur tous les points, résistaient avec un courage qu'excitait encore le fanatisme religieux. Malgré sa bouillante valeur, le maréchal Ney s'épuisait en vains efforts contre le centre inébranlable de ses adversaires. Napoléon ne voulant pas faire donner sa garde dans cette journée, envoie au maréchal une réserve de 80 bouches à feu qui détermine promptement au mouvement rétrograde. Le maréchal se précipite en avant pour en profiter. La garde impériale russe qui était en réserve s'avance contre lui au pas de charge. Alors les quatre-vingts bouches à feu viennent se reformer en batterie en avant du corps d'armée; leur feu, se croisant avec celui des pièces de la grande redoute, tombée au pouvoir des Français, écrase les masses russes et les force enfin à la retraite.

Ces grandes combinaisons des masses d'artillerie, avec celles d'infanterie et de cavalerie, que Napoléon possédait au suprême degré, paraissent avoir échappé pendant longtemps à ses adversaires. La bataille de Lutzen, en 1813, offre, à cet égard, un exemple mémorable. L'armée française, dépourvue de cavalerie, est attaquée vivement par l'armée combinée des Prussiens et des Russes. Les carrés français, soutenu par l'artillerie, résistent à toutes les attaques de la nombreuse cavalerie ennemie. Lorsqu'après des chances diverses les coalisés en vinrent à l'attaque décisive du village de Kaya, les réserves d'artillerie se déployèrent. Une batterie de 64 pièces, dirigée par le général Drouot, croisant son feu avec celui d'une autre batterie de 48 pièces, commandée par le général Charbonnel, paralysa tous les efforts de l'armée coalisée qui fut forcée de se retirer avec des pertes considérables. Dans cette bataille, les alliés mirent en actions 438 bouches à feu, les Français, n'en avaient que 236. Mais les premières n'exécutèrent aucun mouvement combiné, elles se bornèrent à suivre isolément la marche des brigades. Leur feu, disséminé sur une grande

surface de terrain, produisit peu d'effet. Elles consommèrent ainsi leurs munitions en quelque sorte au hasard, et il ne leur en resta plus pour le moment décisif.

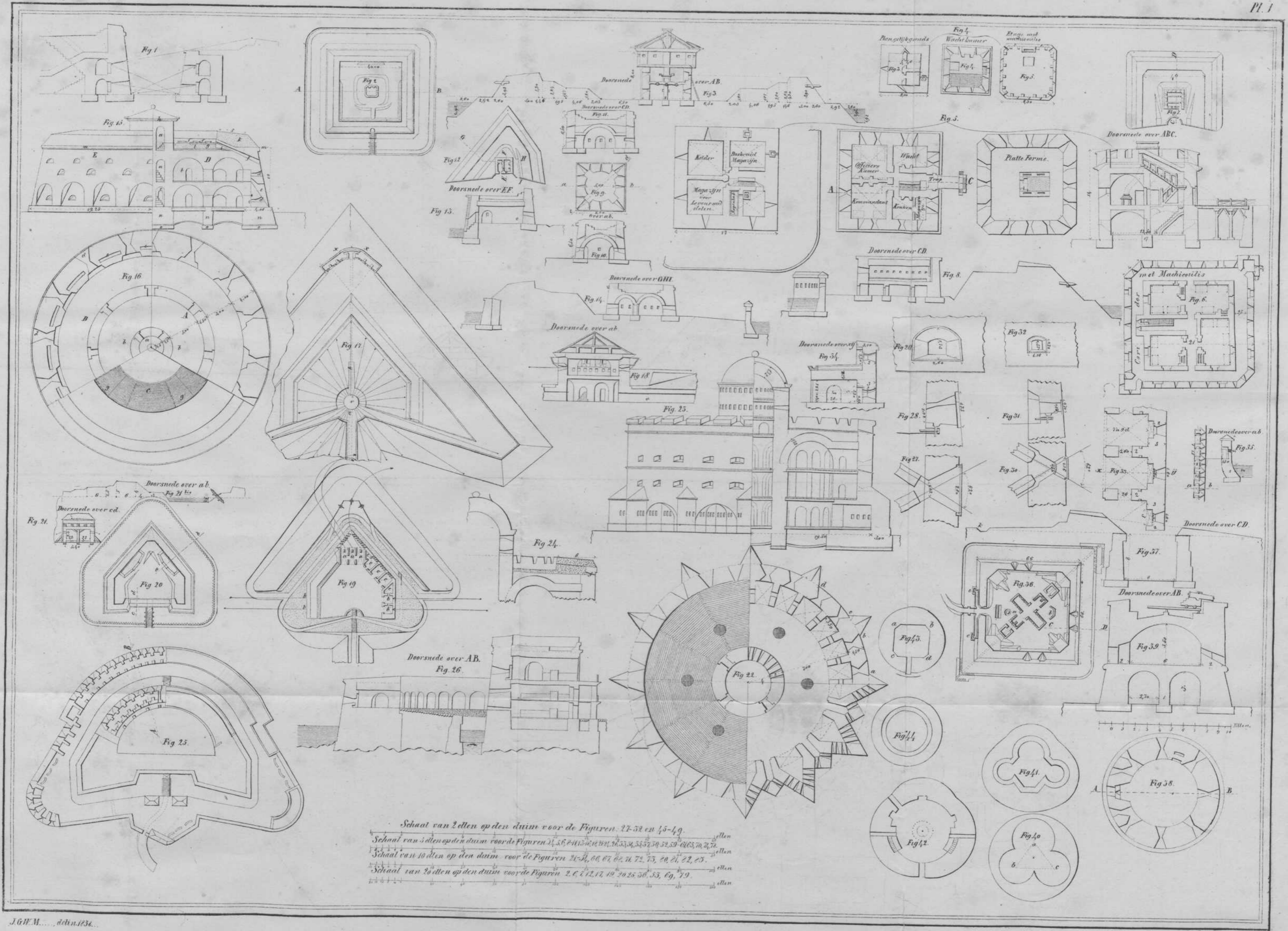
La campagne de 1813 mérite d'être étudiée attentivement sous plus d'un rapport. Quelques mois après les désastres inouis qui l'avaient privé de cette immortelle armée, victorieuse pendant vingt ans sur tous les champs de bataille, Napoléon reparaît tout-à-coup au cœur de l'Allemagne, et à la tête d'une nouvelle armée, miraculeusement improvisée, il ne craint pas d'affronter une lutte gigantesque contre toutes les armées réunies de l'Europe. Malgré cette énorme disproportion de forces, il fut sur le point de réussir seul contre tous et la manière habile dont il sut tirer parti de son artillerie eut aussi la plus grande influence sur ses succès. Nous citerons pour exemple la bataille de Hanau, où l'artillerie fut employée comme arme principale, tandis que la cavalerie et l'infanterie, très peu nombreuses, ne jouèrent qu'un rôle secondaire. Nous emprunterons le récit de cette affaire à l'un de nos auteurs militaires les plus distingués (1), qui n'est pas moins remarquable par l'élégante simplicité de son style, que par la vérité de ses assertions toujours appuyées de documens authentiques.

L'empereur reçut plusieurs rapports qui annonçaient l'impossibilité de forcer le passage. Le général Drouot, envoyé pour examiner l'état des choses, vint rendre compte de sa mission et assura qu'avec cinquante bouches à feu et deux bataillons de vieille garde pour le soutenir, il pourrait ouvrir le passage.

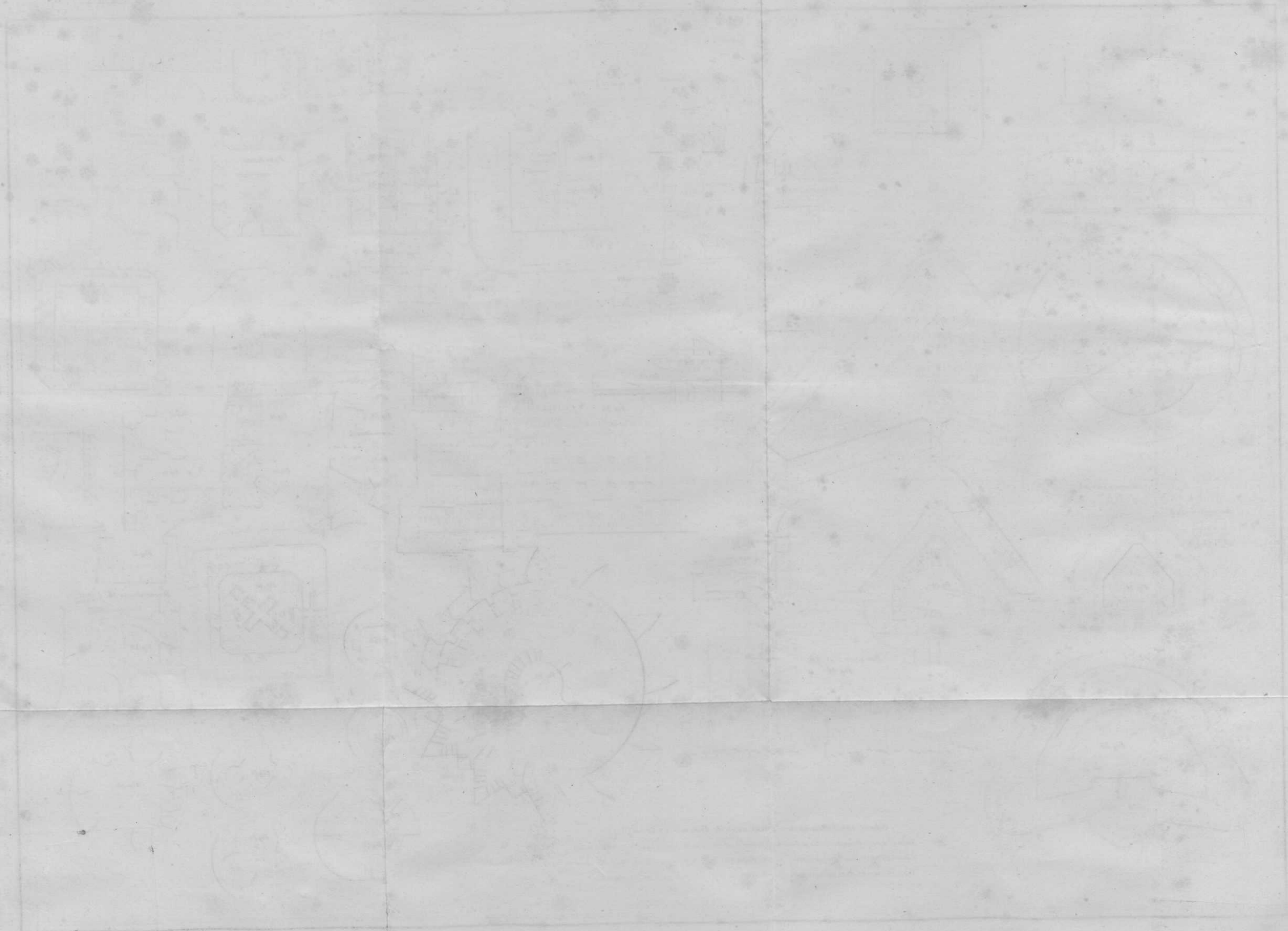
Napoléon court visiter la position avec Drouot. Il s'en approche à travers une grêle balles et des boulets. Drouot le supplie de se retirer et de ne pas compromettre inutilement sa vie. *Il faut bien*, répondit Napoléon, *que je voie moi-même la position de l'ennemi. — Ayez confiance en moi, je vous ai promis de forcer le passage avec cinquante bouches à feu. — Comment les placerez vous? — Je ferai entrer dans ce chemin d'exploitation une douzaine de pièces sans caissons; chaque pièce gagnera, à gauche, la lisière du bois. Trois bouches à feu s'avanceront en même temps par la route; le feu de ces quinze pièces attirera l'attention de l'ennemi. Les autres, avançant par le chemin, se formeront successivement à la droite des premières, par la manœuvre sur la gauche, en batterie. Bientôt nos bouches à feu imposeront silence à celles de l'ennemi qu'elles prendront en écharpe. Il ne pourra pas rester dans la plaine, exposé à nos coups, pendant que nous serons en grande partie garantis des siens.*

L'empereur, approuvant ses dispositions, ordonne que la

(1) M. le lieutenant général Pelet, directeur du dépôt de la guerre, auteur de l'excellente histoire de la campagne de 1809

Schaal van 2 ellen op den duim voor de Figuren 21-32 en 15-19.
 Schaal van 3 ellen op den duim voor de Figuren 1, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41.
 Schaal van 10 ellen op den duim voor de Figuren 2, 3, 4, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41.
 Schaal van 20 ellen op den duim voor de Figuren 2, 3, 4, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41.

cavalerie de la garde soit formée sur la route en colonne par pelotons, et qu'en débouchant dans la plaine, au moment favorable, elle tombe sur la grande batterie des Austro-Bavarois, sur leur cavalerie et sur leur centre pour les rejeter sur la Kinzig; que l'infanterie de la garde, formée aussi en colonne à l'entrée de la forêt, soit prête à marcher et à soutenir les parties de notre ligne qui auront besoin de protection.

Vers une heure les premières pièces arrivent, en même temps que deux bataillons de chasseurs commandés par le général Curial. En un clin d'œil ceux-ci nettoient la forêt en rejetant les tirailleurs ennemis dans la plaine. L'artillerie est dirigée dans le chemin et se porte à gauche jusqu'à la lisière du bois où elle est mise en batterie. Deux ou trois canons sont poussés sur la route jusqu'au débouché. Ces pièces favorisent le déploiement successif des autres bouches à feu qui viennent s'établir à leur droite. Quelques-unes sont aussi placées à la gauche de la route. L'artillerie à cheval de la garde et les batteries de la ligne qui entrent les premières en action, ont à soutenir le feu extrêmement supérieur des Austro-Bavarois. Les canonnières y répondent avec calme, encouragés et habilement dirigés par les généraux Le Noury et Desvaux. Bientôt les pièces de 12 de la garde parviennent près du débouché à droite de la route. Alors notre feu prend une supériorité marquée. Les lignes de l'ennemi, déployées à une petite distance, sont battues de front et d'écharpe pendant deux heures.

Le général de Wrede, qui éprouvait des pertes considérables, voulut enlever nos batteries qui s'étaient avancées hors du bois et ne paraissaient pas soutenues. Vers trois heures, il lança la cavalerie contre les batteries de 12. Nos vaillans canonnières, qui venaient de foudroyer à Wachau et à Probstheyda les masses russes, prussiennes, et autrichiennes, virent arriver tranquillement les escadrons Austro-Bavarois. Ils chargèrent toutes les pièces à mitraille. La cavalerie fut renversée à cinquante ou soixante pas par une décharge générale. Quelques cavaliers, emportés par leurs chevaux, passèrent entre nos pièces et furent tués par nos canonnières ou par les chasseurs à pied qui étaient formés en arrière des batteries (1). Alors Napoléon fit partir au galop la cavalerie de la garde commandée par le général Nansouty. Le général Sébastiani suivait. Ils tombèrent sur la cavalerie ennemie, achevèrent sa déroute et culbutèrent les carrés qui la soutenaient.

L'artillerie française vint, sous la protection de la cavalerie, occuper une nouvelle position dans la plaine, à 400 mètres

de la forêt. De là, elle balayait toute la gauche des Austro-Bavarois qui s'étaient repliés, et prenait leur centre d'écharpe.

A cinq heures du soir, le général Wrede, voyant le désordre de son armée, ordonna la retraite sur Hanau.

Le feu cessa avec le jour dans les environs de la grande route; mais, sur les bords de la Kinzig, il se prolongea pendant plus d'une heure après la nuit. Vers sept heures du soir, l'empereur établit son bivouac à la lisière du bois.

A deux heures du matin, une forte canonnade est dirigée contre la ville, elle se renouvelle au jour avec la fusillade. Le maréchal Marmont fait passer sur la digue du moulin 400 hommes qui ne peuvent déboucher que par le fossé de Hanau. Le général de Wrede, craignant une nouvelle attaque, évacue la ville et replie ses troupes vers Lehrof.

Nous arrêtons nos citations à la campagne de 1815, parce que, dans les années suivantes, la France épuisée ne put conduire sur le champ de bataille qu'une quantité d'artillerie très inférieure à celle des puissances coalisées. Il serait curieux d'examiner aussi quelle influence la supériorité numérique de l'artillerie de ces puissances a pu exercer sur leurs derniers succès; mais nous manquons à cet égard de documens suffisans. Les rapports des généraux n'en font aucune mention. Cependant il est facile de voir que, dans les dernières campagnes de l'empire, les armées alliées ont su profiter de leurs désastres et employer avec plus d'intelligence leur nombreuse artillerie. L'extrême mobilité des batteries anglaises aurait certainement contribué à plus d'une victoire dans les guerres de la Péninsule, si l'organisation du personnel avait été établie sur de meilleures bases.

Il est à regretter que ces causes de succès n'aient pas été suffisamment appréciés par la plupart des écrivains militaires. Une disposition malheureuse de l'esprit humain nous porte trop souvent à attribuer nos défaites au défaut de courage de nos propres troupes, tandis qu'il faudrait souvent en rechercher la cause dans la dispositions plus habiles, ou dans les moyens plus perfectionnés, employés par nos adversaires. C'est ainsi seulement qu'on pourrait tirer parti des revers et en éviter de nouveaux à l'avenir.

A cette occasion, nous ne pouvons nous refuser au plaisir de citer un fait honorable, d'autant plus remarquable qu'il est plus rare. M. le général Trézel, ayant éprouvé au combat de la Macta près d'Oran un revers, suite d'une honorable imprudence, n'a pas craint d'avouer généreusement son erreur. Bien loin de chercher à pallier ses torts en accusant la conduite de ses troupes, il vante leur courage et demande des récompenses pour les braves qui, dans une circonstance aussi critique, n'ont pas cessé de donner l'exemple de l'intrepidité. Cette noble conduite du général a été fort admirée et elle mé-

(1) Cet épisode de la bataille a été reproduit avec une grande exactitude dans le beau tableau d'Horace Vernet. On y voit le général Drouot attaqué par un dragon bavarois, qui lui-même fut renversé d'un coup de levier par un canonnière.

rait de l'être. C'est, en effet, dans les situations désespérées qu'on peut connaître le véritable courage et distinguer les hommes doués d'une grande énergie. Il faut une force de caractère plus qu'ordinaire pour ne pas se laisser entraîner dans ces momens de démoralisation générale. La peur est contagieuse au moins autant que le courage. Dans le succès, l'ivresse de la victoire, l'espoir de participer aux récompenses qui en sont la suite ordinaire, donne du courage aux plus timides. Il n'en est pas de même dans les revers; alors il y a péril partout et l'imagination frappée de terreur tend encore à exagérer le danger. Au lieu de récompense on doit s'attendre à de l'ingratitude, car le général a besoin d'une justification et l'amour-propre national ne pardonne pas les défaites.

Les différentes scènes militaires que nous avons passées en revue, ont été considérées sous le rapport spécial de l'emploi de l'artillerie. Il n'est pas entré dans notre pensée d'atténuer la gloire que l'infanterie et la cavalerie ont su acquérir dans ces batailles mémorables. Notre but a été uniquement d'appeler l'attention sur la nécessité de ce livrer à une étude approfondie des combinaisons de l'artillerie avec les autres armes et de prouver qu'il ne suffit pas d'engager, sans discernement, les batteries sur les différens points de la ligne de bataille; mais qu'il faut, au contraire, le ménager d'abord pour les retrouver ensuite au moment décisif. On doit être convaincu aujourd'hui que les réserves d'artillerie contribuent à arracher la victoire autant que celles d'infanterie et de cavalerie. La marche des dernières a été cependant, jusqu'ici, beaucoup plus approfondie que celle des premières. Rarement voit-on, dans les récits de batailles, les mouvemens d'artillerie décrits avec le détail et la précision que l'on retrouve dans les mouvemens des deux autres armes, c'est une lacune qu'il serait utile de voir remplir. Le moment est favorable. Il existe encore un grand nombre de généraux qui ont été parties actives dans les imposans mouvemens d'artillerie ordonnés par Napoléon. Espérons que quelques-unes de ces vieilles renommées, justement célèbres, seront animées du noble désir d'élever un monument en l'honneur de leur arme et de transmettre à la postérité le récit de leurs admirables travaux.

ALGEMEEN OVERZIGT

BETREKKELIJK DE VERSCHILLENDE VORMEN EN HET GEBRUIK VAN GEKAZEMATTEERDE REDOUTEN, KLEINE FORTEN, DEFENSIVE TORENS, (WAARONDER OOK DIE NAAR MONTALEMBERT, DE TOURS-MODELES EN DE MAXIMILIAANSCHÉ TORENS) EN GROOTE REDUITS, ZOOVEL IN VERBAND MET DE VESTINGEN, ALS BIJ DE KUSTVERDEDIGING.

(Eene bydrage tot de versterkings-kunst en in het bijzonder voor de kustverdediging.)

De hierboven genoemde verdedigingswerken zijn, te allen tijde, zeer in gebruik geweest, en hedendaags welligt meer dan ooit, waarom wij met deze schets van een vroeger tijdvak uitgaan, ten einde uit de ontwikkeling, een vergelijkend overzicht voor zich te hebben.

Wij hebben in de behandeling dezer stoffe, niet alleen knoptelijk aan de denkbeelden van voorname schrijvers herinnerd, maar ook de voor- en nadeelen aangewezen, welke de toepassing en ervaring hebben leeren kennen. Bij eenige onderwerpen waagden wij het zelfs onze eigene inzichten te voegen; en zoo zijn ook de ronde toren, fig. 59—61, alsmede het kruisvormige fort met de bomvrije, defensive donjon, fig. 79—83, eigene ontwerpen.

Men gelieve dit onderwerp als een eenvoudig uittreksel uit onze Agenda van gemengde aantekeningen te beschouwen, waarbij in de opvolging en ordening der stoffen, zoo dezelve voor een leerboek bestemd waren geweest, veel te verbeteren zoude zijn; maar hier slechts een algemeen vergelijkend overzicht bedoelende, schijnt daarmede aan dit oogmerk voldaan te worden. Te vergeefs toch, zal men de meeste der gewone leerboeken over de versterkingskunst opslaan, om er deze onderwerpen, en althans de hedendaagsche beginselen der kustverdediging, op eene voldoende wijze, in te raadplegen; zelfs bestaat dienaangaande eene leemte in de overigens zoo nuttige *Aide-Mémoires* van *Gassendi* en *Laisné*, waarom wij de hoop voeden, dat het hier behandelde, als eene leerrijke stoffe in de algemeene krijgswetenschap, en alzoo voor alle wapens, lezing en raadpleging moge waardig geoordeeld worden.

Niettegenstaande de kleine schaal, waarop de hier achter gevoegde ontwerpen en modellen aangegeven zijn, bevatten dezelve het wetenswaardigste; wat daarbij moeilijk uit te drukken was, zal bij de omschrijving vermeld worden.

Overigens zal men minder op de volstreckte of juiste afmetingen dezer figuren hebben te letten, dan wel op de omtrek-

ken of schetsen van verschillende denkbeelden, in dezelve uitgedrukt.

I.

Redouten en Lunettes tydens VAUBAN.

Het meerendeel der vroegere schrijvers hebben de *redoute* slechts in het voorbijgaan, of geheel als veldwerk aangeroerd. Derzelve vorm en gebruik zijn zeer verschillende, en strekken zich zoowel uit tot het gebied des permanenten vestingbouws, als tot de zoogenaamde, tijdelijke of provisoire versterkingen (*Fortifications mixtes*) en veldverschansingen. Bij de eerste zijn dezelve vaak van steen of gereveteerd, vierkant, veelhoekig, rond en van alle vormen gebouwd; ook wel van hout, onder den naam van groote blokhuisen, terwijl die voor de veldverschansing meerendeels van aarde opgeworpen worden, soms aan de hoeken van *crémaillères* voorzien, altijd met diepe grachten omgeven en gepalisadeerd. Die vóór de glacis der vestingen, waarvan het voorname doel is, om een wijkend leger steun te geven, eene active verdediging, en vooral de uitvallen te begunstigen, maar ook hoofdzakelijk, om den belegeraar, met het openen der loopgraven, zoo ver mogelijk verwijderd te houden, of van ter zijde te nemen, hebben dikwerf den vorm van lunetten met flanken, ook wel gedetacheerde bastions genaamd, en soms gekazemateerd. Alle chicane-middelen en beletselen worden daarbij in werking gebragt. In groote redouten en forten, voornamelijk die het behoud van een belangrijk bodempunt ten doel hebben, en daartoe eene groote, eigene kracht moeten bezitten, worden soms ook bomvrije, bewoonbare en defensiva reduits, torens of zware houten blokhuisen, en wel bijzonder op het midden der keelen aangebragt. In het algemeen geeft het woord *reduit*, in al deszelfs beteekenissen, een diminutif te kennen, namelijk een klein gesloten werk, door een grooter gedekt, binnen hetwelk de troepen, die het laatste verdedigen, steun en bescherming, mitsgaders eenen veiligen terugtocht vinden.

De kleine steenen redouten of torens om Luxemburg, volgens sommigen reeds door de Spanjaarden, of naar anderen tijdens 1682 gebouwd, waren in de buitenwerken tusschen de beide bedekte wegen gelegen, en hadden nagenoeg de doorsnede fig. 1, met twee étagen geweervuur. Zij werden in 1684, gedurende vier dagen, door een geducht kanonvuur, doch vruchteloos, beschoten; men ondermijnde de rots tegen eene dezer redouten, en niet dan na de onderaardsche gemeenschap ontdekt en afgesneden te hebben, werd men van eene derzelve meester. In deze profielen bespeurt men twee merkwaardige eigenschappen: 1°) Ziet men er van de rugsche vuren, uit contrescarps-galerijen, gebruik maken, ook door *Coehoorn* reeds ongeveer het jaar 1679 aangewezen; 2°) dat de

escarpmuur, door de nauwe gracht en hooge contrescarp, tegen een bresschieten uit de bekrooning der glacis gedekt is, zijnde de vijand verplicht, wil hij de escarplaag genoeg treffen, zijne batterij in den bedekten weg zelven te bouwen. Dit laatste heeft wel bij harde of ondoorgraafbare bodems, de meeste waarde, daar de belegeraar anders vrij spoedig, door eene mijn achter de contrescarp, nagenoeg de geheele gracht zoude kunnen vullen. Deze redouten hadden borstweringen geheel van steen, waarom *Vauban* dezelve in 1704, met eene aarden enveloppe, meer dekking en dus ook eene grootere kracht mededeelde.

De figⁿ. 2, 3 en 4, stellen het plan en de doorsnede eener redoute voor, volgens welke *Vauban* er in 1695 om Duinkerken vier liet opwerpen, schijnende deze door hem-zelven ontworpen te zijn; althans die in het manuscript, waarnaar deze door mij geteekend is, droeg tot opschrift: « *Plan de la redoute à machicoulis et de son enveloppe de terre pour celles de 87, 92, 99 et 100. Dunkerque, Avril 1695. (Signé) Vauban.* » Wij deelen deze redoute meer wegens deze bijzonderheid, dan wel om derzelve waarde mede; althans het defensiva wachthuis zal hier door het vijandelijk artillerie-vuur spoedig vernield zijn, en eenige weinige kanonschoten zouden waarschijnlijk derzelve bezetting de moeite eener verdediging besparen.

De steenen redoute naar *Bélicor*, onder den naam van *corps de garde retranché*, is in fig. 5 voorgesteld, zijnde derzelve bestemming voor de buitenwerken, hetzij in de keelen dezer laatste, hetzij om eene sluis, beer of brug te dekken en schijnt mede naar een reeds toen (1744) bestaan hebbend *Vauban's* model, door *Bélicor* geteekend te zijn. Fig. 6 is de platte grond van eene soortgelijke redoute naar *Vauban*, met gedeeltelijk flankement, en op de bovenste étage met *machicoulis* voorzien.

Vauban heeft bij eenige vestingen de, in de keel geslotene lunetten of redouten, zoodanig voorwaarts van de fronten van aanval gebragt, dat dezelve nagenoeg in eenen zelfden cirkel liggen, en elkander alzo weinig of niets deborderende, kunnen dezelve gelijkelijk aangevallen worden, en zijn daardoor dikwerf eerder den aanvallers dan den verdedigers gunstig. De plaatsing op de kapitalen der inspringende wapenplaatsen en digt onder de vesting, is dan ook, om deze en meer andere redenen, als gebrekkig te achten. Overigens heeft men, daarentegen, bij vele door *Vauban* aangelegde vestingen, de redouten en gedetacheerde werken wederom met verheven doel, hetzij tot bescherming van een onder de vesting steun zoekend legerkorps, hetzij tot een *revers* nemen van attaques aangewend, waartoe hij dezelve bij voorkeur in inundatiën, moerassen of op andere ongenaakbare plaatsen opwierp. Eene

redoute, aanvankelijk met eene gereveteerde keel, en aldaar met eene bomvrije kazemat voor ongeveer 40 man, fig. 7 en 8, hebben wij op deze wijze, bij eene der door *Vauban* gebouwde vestingen, opgeteekend. Binnen eene andere redoute was een oude, vervallen vierkante toren voor geweevuur-verdediging van den vorm fig. 9, 10 en 11.

In de inundatie van Yperen, tusschen de Rijsselpoort en de Zillebeek-vijver, is door *Vauban* eene dergelijke redoute als fig. 7 en 8, opgeworpen, om de attaque, tegen de Meenerpoort gerigt, van ter zijde te nemen. Insgelijks eene nu niet meer bestaande redoute te Meenen, links van de Ypersche poort. *Cormontaigne* schrijft de redoute van *Vauban* slechts eene 4 à 5 daagsche verdediging toe; maar *Vauban* heeft dezelve meerendeels in ongenaakbare stellingen gebezigd, zeggende: « *J'avance mes redoutes de préférence dans des marais, à la faveur desquels on peut prendre des revers sur les attaques... Ces pièces collatérales qui aient des vues, ou quelques croisées sur les fronts attaqués seront encore des os à ronger pour l'ennemi, auquel elles causeront bien du retardement pour se parer de leurs effets, si on en sait faire un emploi convenable.* » In den belegeringskring zelven, als voorwerk, vóór een aan te vallen front, wilde *Vauban* dezelve steeds door mynen, OPRUIMBAAR toebeleid hebben, alsmede uit den hoofdwal geflankeerd en in de keel geene merkbare dekking tegen den hoofdwal verschaffende; te regt aanmerkende, dat dezelve, met verwaarlozing dezer beginselen, na de verovering, den val der vesting of sterkte, even zoo veel zullen helpen bespoedigen, als zij den aanvaller aanvankelijk zouden hebben opgehouden. In het niet nkomen van deze algemeen erkende stelregels, heeft men naderhand, en nog onzer dagen, een groot misbruik van overgrootte en massive lunettes gemaakt, welke, ofschoon zij den vijand aanvankelijk eenige dagen ophielden, daarentegen, na derzelver verovering, den val der sterkte, even zoo veel tijds versnelde (1). Ook bezigde *Vauban* reeds, blijkens fig. 12, 13 en 14, eene soort van lunetvormige redouten, waaraan *Cormontaigne*, als dezelve van zijne eigene vinding voordragende, zoo veel meer waarde hechte.

Wat eindelijk welgeplaatste, hoezeer meestal nog nietige redouten, in vroegere dagen reeds vermogten, getuige, onder eene reeks van vroegere en latere voorbeelden, het medege-deelde verhaal der zoo vermaarde als leerrijke verdediging van Grave in 1674 (2), hebbende op den regter Maas-oever slechts

(1) In het plan bij de Memorie van Antwerpen, dd Sste December 1814, was de Lunette St. L. meer regts gebracht, en dus beter dan op de kapitaal van het ravelijn 2—3.

(2) Zie *Milit. Spect.* 4de D.

eene kleine, lunetvormige redoute tot dekking der brug; terwijl bij de belegering van Namen, eene enkele kleine redoute den magtigen belegeraar 8 volle dagen bezig hield, en al zijne inspanning vorderde. De kleine redoute *du Mont* (78) te Douay, slechts met twee stukken bewapend, en ongeveer van den vorm fig. 7, door *Vauban* in de inundatie van Brayelle, vóór de poort *Ecrechin* gebouwd, om van dáár de attaque van ter zijde te nemen, werd in 1710 door den belegeraar beschoten uit 15 vuurmonden, waarvan eene batterij van 7 op 600 en eene van 6 op 200 ellen afstands, aan den zoom der inundatie opgeworpen. Toen de vesting kapituleerde, verzocht de verdediger van dit vóórwerk, zijnde de ridder *Vinèz*, kapitein van het regiment *Montboissier*, om in het verdrag te vermelden, dat zijne redouten niet bedwongen, maar dat de ontruiming alleen het gevolg was der bevelen van Zijne Exc. den gouverneur, *Grave van Albergoti*, ware. De vierhoekige redoute, met de defensive toren en keelversterking in de inundatie der Seille, voor Mets, hebbende hare gemeenschap met de vesting, door middel eener dubbele caponière, welke laatste eveneens de attaques van ter zijde neemt, is als een meesterstuk der kunst te achten. Geheel in dezen geest zijn ook, dezer dagen, de gekazematteerde voorwerken en torenvormige redouten te Roca d'Anfo, in Lombardije, uitgevoerd.

II.

Redoute of toren naar STAHLSWERD.

In een der meest geachte schriften over de krijgswouwkunde der 18^e eeuw, namelijk in 1755, door den Zweedschen kapitein-ingenieur *Stahlswerd* geschreven, en waarvan in 1788 eene Hoogduitsche vertaling door den ingenieur *Petersen* verscheen, onder den titel: « *Grundsätze zu Vorlesungen über Reguläre Fortification, mit 14 Kupfertafeln*, Gotha, bey *C. W. Ettinger*, » vindt men het ontwerp eens bomvrijen, ronden torens, zoowel voor bewoning als voor eene geschutten geweevuur-verdediging ingerigt, hebbende zonder medehulp of flankement van andere werken, hooge en nederige verdediging. Deszelfs bestemming is zoowel voor een reduit, in het midden of op de keel van zoodanige voorwerken, als welke de toegang eener vesting beschermen, of dáár de steunpunten eens geretrancheerden kamps moeten uitmaken, als tot versterking van enkele, onmiddellijk aan de vesting gehechte kleine werken. Hij zegt, dit voorstel uit een ontwerp van den luitenant-generaal, chef van den generalen staf, en ridder der Zwaard-orde, *Carlberg*, overgenomen te hebben. De omvangs- of schildmuren hebben aan den voet eene dikte van 4,08 el (15 vt.), die boven 1,57 el behoudt. In het midden is een ringvormige kern met steenen wenteltrap, naar de verdieping

en het boven-plat (plate-forme) leidende. De naar buiten hellende aanraserings-vlakken, zijn met 1 el zand bedekt, ten einde de bomvrijheid te verzekeren. Fig. 15 en 16 stellen dezen toren voor, namelijk: A het plan der benedenste verdieping; B dat der bovenste; C de plate-forme; D de doorsnede; E standgezig. Vervolgens: *a* de trappen der verdiepingen; *b* de bewoonde gedeelten; *c* de kanogalerij; *d* embrasuren van gebakken steen; *e* machicoulis voor de tweede etage; *f* machicoulis voor de opene batterij; *g* batterijen; *h* gewelf over den trap; *i* afwaterings-goten (rinnen); *k* borstwering van aarde; *l* bedekking of versterking der gewelven van zand of aarde; *m* kordon; *n* grondmuren; *o* roosterwerk.

De middellijn en hoogte dezès torens, mitsgaders de daarnaar te evenredigen afmetingen, hangen van de behoeften en plaatselijke omstandigheden af, komende hier slechts als een model voor, en niet als een bepaald aangenomen ontwerp. Ofschoon deze toren, aangaande deszelfs inrigting of binnen-verdeeling, gebrekkig is, wijl de gewelfbogen op den buitenmuur rusten, zoodat een, in dezen laatsten geschoten gat de instorting des gewelfs bespoedigt, kan men dit nadeel door eenen gewijzigden bouwaard verhelpen, en wel, door de rigting der bogen naar het middelpunt te nemen, waardoor men afzonderlijke gewelven bekomt, met gemeenschaps-deuren verbonden. Op deze wijze zijn eenige Montalembertsche torens gebouwd, waar het geschut eveneens in twee verdiepingen boven elkander staat, en die met den Carlbergschen bouwaard eenige overeenkomst schijnen te hebben, hetgeen te opmerkelijker is, daar *Montalembert* bij Zweedsche troepen gediend heeft.

III.

Montalembertsche torens en Donjons; ouvrages à réduits de sûreté, naar DARÇON; lunettes met worpvuren en kanonkelders naar VIRGIN en CARNOT; kanon-kazematten, enz.

Ook in de Montalembertsche torens staan de kanons 2 lagen boven elkander, en elke verdieping is tevens met schietgaten voor het klein geweer voorzien. De rook wordt door schoorsteenen, in de massiven der regtstanden en doortogt-gaten weggevoerd. Zijne kleinste ronde torens, hebben buitenwerks 20 ellen middellijn, en binnenwerks 16 ellen. Elke verdieping heeft minstens 3 ellen hoogte.

De, onder den naam van *caponières*, in de grachten staande torens, zijn van vijfhoekzijdigen vorm, 56 ellen breed, en 112 ellen lang, volgens de kapitale. De generaal *v. Hoyer* is van oordeel, dat dezelve hier, in verhouding van derzelve kostbaren bouwaard, niet dezelfde voordeelen aanbieden als de ge-

wone, ronde torens in de keel der vóór- en buitenwerken. Deze laatste dienen voornamelijk om de bezetting van binnen en in de keelen te beschermen, eenen terugtogt te dekken, enz.; ook zijn dezelve bijzonder geschikt om als reduit binnen gesoleerde groote redouten en forten te dienen. Hier toch verzekert het vuur der beneden-verdieping de keel tegen elken aanval de vive-force; terwijl de boven-étage de binnen-ruimte bestrijkt, en het vastzetten des vijands ten uiterste bemoeijelijkt. De redouten en forten om eenige Fransche vestingen, zijn ook met dergelijke ronde defensive torens versterkt, hoezeer meestal het gebrek behoudende, dat de gewelven op den buiten- of omvangmuur leunen, strijdig met de beginselen van *Montalembert*.

De vestingen Besançon, Perpignan, de citadel van Metz, enz., hebben dergelijke, gekazematteerde redouten en lunetten op de voornaamste toegangen, in den geest der zoogenaamde *ouvrages à réduits de sûreté*, naar *Darçon*, met alle aanwendbare verdedigingsmiddelen, tot het gebied der beletselen en chicane behoorende, als: schietgaten, machicoulis, tambours, ophaalbruggen, kunetten, Vriesche ruiters, mijnen, enz., overvloedig voorzien. Fig. 17 stelt eene zoogenaamde *lunette à reduit de sûreté* voor: *r* is het torenvormige bomvrije reduit voor geweervuur, waarover fig. 18 eene doorsnede op de kapitale voorstelt. Volgens deze kapitale, loopt eene onderaardsche galerij, tot bedekte gemeenschap met de vesting, als ook uit het *reduit de sûreté*, naar de gekreneleerde contrescarp bij *xx*. Van eenig punt beheerscht wordende, brengt men op de kapitale een parados met bomvrije kazemat, inwendig hoog en breed 5 ellen. Deze lunetten bezitten geene genoegzame eigene kracht, om dezelve op groote afstanden van de hoofdwerken te brengen en zijn zwak tegenover de flanken. Naderhand heeft *Carnot*, in navolging des Zweedschen generaals *Virgin*, deze lunetten mede voor worpvuren ingerigt. Fig. 19 stelt een zoodanig werk voor, komende met de saillanten op 150 à 200 ellen vóór den kruin des bedekten wegs, op de kapitalen der bastions te liggen. *aaa* zijn 3 bomvrije mortierstellingen; *bbbb* bomvrije kanonkelders, ieder voor 2 kanons; *cccc* bomvrije logementen en magazijntjes voor de bezetting.

Gedurende den noodlottigen veldtogt van 1812—1815, hebben de Franschen verscheidene der nog in hun bezit zijnde vestingen, door zoogenaamde provisoire versterkingen, meer kracht trachten bij te zetten, en daartoe op de voornaamste accessen, elkander flankerende lunetten, nagenoeg als die onder fig. 20, 21 en 21bis, ontworpen, onder anderen ook voor de bevestiging van Hamburg, Spandau, den Helder, enz. Op de keel was eene bomvrije, defensive kazemat, vormende aldaar courtine.

Den meesten bijval hebben de Montalembertsche *veelhoekzijdige torens (tours angulaires)* gevonden, aangezien zij, naar

de plaatselijke aangelegenheden, met de door hem voorgeschreven wijzigingen, zeer goed kunnen toegepast worden. Een soortgelijke toren als die onder fig. 22 en 25, is op een der toegangen van Coblentz, namelijk in dien geest, geheel naar de Montalembertsche denkbeelden uitgevoerd, en wordt voor een meesterstuk der kunst gehouden. Den omvangsmuur geeft *Montalembert* 5 à 5,50 el dikte, opwaarts echter met 0,50 à 0,50 el verdunning; door de aangeduide schietgaten, bekomt de voet allerzijds eene regthoekige bestrijking van elkander dáár kruisende geweervuren.

De tweede en derde verdieping zijn met geschutgaten (embrasures), van gebakken steenen gekonstrueerd, voorzien, gelijk mede het bovendeck of de plate-forme, met eenen borstweermuur, mede van gebakken steen en van 2,75 à 5 ellen dikte, omgeven. Het bovenste gewelf heeft, met de aanrasering, 2 ellen dikte, waarvan het gewelf 1,52 à 1,40 el, namelijk van 6 rollagen, aangezien *Montalembert* op het bovenplat geene aardbedekking vooronderstelt, hoezeer daartegen geene bezwaren bestaan, en hier dan ook wel eens eene aarden borstweering aangewend is, op de wijze als fig. 24, met eene afwateringsgoot *f*; wordende tegen de vijandelijke granaten, tijdens een beleg, een drietal traversen van aard- of zandzakken, ter dikte van 1 à 1,50 el op de plate-forme aangebragt, welke aldaar steil opgestapeld worden, en tevens, bij ontkammingen, tot herstel der borstweering en embrasures kunnen dienen.

De kern des torens is ringvormig met eene muurdikte van 1,50 à 2 ellen opgetrokken, beheerschende de bovenste batterij of plate-forme met geweervuur, waartoe uit deze plongerende stelling, bij voorkeur van scherpschutters met buksen en dubbelhaken gebruik kan gemaakt worden, en dient alzoo den eigenlijken toren nog tot reduit. De keldering des torens dient tot een buskruid-magazijn, en wordt tot bewaring der verdere benodigdheden en levensmiddelen toebereid, en bovenal met eenen grooten, waterdigt gemetselden regenbak voorzien, eene onontbeerlijke behoefte, zoodra de toren een zelfstandig werk uitmaakt, en verscheidene dagen geheel door den vijand kan zijn ingesloten. Daar de buitenste gewelven van dezen toren niet op de omvangsmuren hangen, maar als stralen uit het middelpunt naar den buitensten cirkel gaan, zoo kan de buitenmuur als een bloote schildmuur beschouwd worden, welks instorting of vernieling, geen' beslissenden invloed op de standvastigheid des geheelen torens en der voortdurende retrograde geschut-verdediging onder de gewelven hebben kan.

De grootte van deze veelhoekzijdige torens, is van 26 tot 32 ellen middellijn, naar gelang der bestemming (1). De hierbij

(1) Zijn twaalfhoekige, groote donjon of fort, door eene aarden enveloppe met bedekten weg en gerebrancheerde insprin-

geteekende heeft een gemiddelde, namelijk 39 ellen tot middellijn. Derzelver grondvlak dient echter (zullen de uitspringende hoeken niet meer dan 60° en zich regthoekig verdedigen) een regelmatige twaalfhoek te blijven, welke men in 24 deelen verdeelt, afwisselend de regtstanden der bogen over de ingaande hoeken, en de grondvlakken der inspringende pijlers aangevende. Nu beslaan deze laatste of *bc* op den cirkel 1, 1,50 tot 5 ellen, en de bogen tusschen beide deze pijlers, namelijk *abcd*, enz., mogen niet minder dan 4 en niet meer dan 10 ellen buitenspanning bekomen, zullen zij niet tevens te hoog reiken, en te zamen kunnen dezelve dus zeer nabij als de zijde eens ingeschreven regelmatigen twaalfhoeks beschouwd worden, wiens middelpuntshoek = 50°. Was deze koorde voor den bedoelden middelpuntshoek 7,50 el (namelijk het gedeelte voor den pijler 1,50 en voor den gewelfboog 6 ellen), zoo vindt men voor den straal des torens 14,49 el (2). Wilde men de koorde des boogs *ab*, 8 ellen nemen, en *bc* 2 ellen, dan vindt men den straal 19,52 el.

Op torens van kleinere middellijn dan 26 ellen, kan men deze wijze, om den voet gelijkgronds te verdedigen, bezwaarlijk toepassen. Wil men zich echter van dezelve als wachthuizen, magazijnen, enz., in enkele voorwerken bedienen, dan kan men de zij-verdediging bekomen door 5 of 4 voorspringende, uitgeholde pijlers, of wel op eene der hier na te melden manieren, fig. 36—64.

De generaal *de Montalembert* heeft op velerlei wijzen, eene vernuftige en grootsche toepassing met deze soort van torens in zijn tenaillen-stelsel gemaakt, voornamelijk in het midden der kapitale afsnijdingen of retranchementen en tot vermeerdering van flankvuren; maar hij heeft, bovenal, op eene overtuigende wijze aangetoond, hoe men de gebreken van het gewone, gebastioneerde stelsel, althans op de fronten van aanval, grootendeels kan verhelpen, door deze torens in het midden der bastions-keelen, en in verband met de afsnijding alhier, op te bouwen; dienende aldaar zoowel *uit-* als *inwendig*, voor retranchement, en waardoor aan de vestingen ontwijfelbaar eene nog ongekende kracht kan medegedeeld worden. Deze torens verdedigen met derzelver bovenste étage en plate-forme, zoowel de ravelijns-gracht, als die voor de tegenovergestelde bastionsface, en overzien ook de collaterale fronten.

gende wapenplaatsen omgeven, heeft eene middellijn van 160 ellen. (Zie *Eickmeijer, die Kriegsb.*, S. 238—239 en pl. XI.)

(1) Want de zijde des ingeschreven, regelmatigen twaalfhoeks, staat tot den straal, of tot de zijde des ingeschreven twaalfhoeks als $(\sqrt{2} - \sqrt{3}) : 1$ of nagenoeg 44 : 85, en dus de straal

$$\text{of } r = \frac{85 \times 7,50}{44} = 14,49 \text{ el.}$$

Eene vesting met twee zoodanige torens binnen de voornaamste fronten van aanval, wordt meer kracht bijgezet, dan door eene oneindig meer kostende citadel. Als kazerne zullen deze torens ook eene veel gezondere bewoning aanbieden, dan de gewone, diep onder de kavaliërs loopende kazematten, die meest vochtig, weinig luchtig en niet behoorlijk verlicht zijn. De boven-étage des torens bewaakt en beschermt alle gedeelten des fronts, bij wijze eens kavaliërs, kunnende door het vijandelijke geschut, aan de zware gewelven en den *ronden*, dikken buitenmuur (daarenboven op meer dan de halve hoogte door den hoofdwal gedekt) geene noemenswaardige, althans geene de verdediging beteugelende beschadiging toegebracht worden.

Ook binnen de groote forten aan de kusten, heeft hij van deze donjons gebruik gemaakt (men zie in het meergenoemde werk van *Eickemeyer*, de fig. pl. VIII—XII); terwijl ook het koninklijk fort op het eiland Pelée, te Cherburg, waarvan de omvang eenen *ronden* en elkander gedeeltelijk flankerende vorm heeft, met naar het centrum convergerende gewelven, in den geest der doorsnede van de Montalembertsche torens opgebouwd is, zie fig. 25 en 26. De daar gebezigde, zeer geopende embrasuren, zijn in de drie fig. 27, 28 en 29 afgebeeld, welke echter naderhand als niet voordeelig gekonstrueerd beschouwd zijn, en daarvoor die onder fig. 30, 31 en 32, door *Montalembert* ontworpen. Ten einde bij de gekazematteerde kustbatterijen het grootst mogelijk aantal vuurmonden, in een klein bestek tegen de vijandelijke schepen te kunnen vereenigen, zoo heeft *Montalembert* zeer doelmatige embrasuren voorgeslagen, welke assen slechts 3 ellen tusschenruimte hebben, en gemiddeld een veld van 37° beschietende.

Eenige der in de laatste jaren door de Franschen ontworpen kanon-kazematten voor kustverdediging hebben, volgens aan ons medegedeelde bescheiden, nagenoeg den vorm en de afmetingen als in fig. 33 en 34, het plan en de doorsnede voorstellende, aangegeven is. Dezelve hebben veel overeenkomst met die, door de Engelschen op eenige plaatsen tot het versterken van havenmonden aangewend, als ook met die in 1827, bij de kustversterking van Curaçao gebezigd. De gewelven hebben 1,52 à 1,40 el dikte, met eene aanrasering op de nok van ten minste 0,44 el, en worden alzoo, zonder eenige aardbedekking, tegen den val der zwaarste bommen bestand geacht. De binnenwelflijn heeft eenen horizontalen straal van 2,50 en eenen vertikalen straal (of gewelfhoogte boven de geboorte) van 2,65 à 2,80 el, en alzoo verhoogde gewelven.

(Het vervolg hierna.)

IETS OVER DE INLEIDING

TOT HET

ONTWERP VAN EEN REGLEMENT VAN EXERCITIËN

VOOR

DE INFANTERIE,

GESCHREVEN IN HET JAAR 1827,

DOOR

DEN GENERAAL-MAJoor J. H. KESMAN.

(In den *Militairen Spectator*, 6. D. N°. 11.)

Hoe schoon het op wiskundige gronden gebouwde Reglement van Exercitiën, bij de Nederlandsche armée in gebruik, aan ons steeds is toegeschenen, hebben wij hetzelfde evenwel voor vele verbeteringen vatbaar geoordeeld, welke zich hoofdzakelijk tot de volgende bepalen, als:

- 1°. Vereenvoudiging der kommando-woorden; echter met behoud van het principe, dat de kommando's van waarschuwing, moeten doen kennen, hetgeen op dat van uitvoering moet geschieden.
- 2°. Weglating van alle zulke bewegingen of evolutiën, welke tot niets nuttig zijn, of voor den vijand niet zijn toe te passen.
- 3°. Weglating van alle opmerkingen, het *waarom* betoogende; — de wetgever beveelt, de soldaat voert uit, zonder het *waarom* te vragen: — hierdoor zoude men het theoretisch onderwijs merkkelijk vereenvoudigen.
- 4°. Weglating, voor zoo ver eenigzins mogelijk, van alle zulke bepalingen, die door den soldaat bij de evolutiën niet uitvoerbaar zijn.

Wij gelooven dat een reglement van exercitiën, slechts zoo veel moet inhouden, als noodig is om den veldheer door een eenvoudig kommando te verstaan en te begrijpen, alsmede om op de zekerste en kortste wijze, de onderhebbende afdeelingen ter plaatse van zijnen wil te kunnen voeren en te doen handelen, en hiertoe achten wij de voorschriften in het thans bestaande reglement, behoudens de boven aangehaalde wijzigingen, in allen deele voldoende.

Met bijzonder veel belangstelling hebben wij mitsdien de Inleiding tot het ontwerp van een Reglement van exercitiën voor de infanterie, door den verdienstelijken generaal-majoor *J. H. Kesman*, in den *Militairen Spectator*, 6. D. N°. 11, genoemde strekking ten doel hebbende, gelezen, te meer omdat daarin onderscheidene denkbeelden, met de onze strookende, worden gevonden; enkele echter waarmede wij ons niet kunnen vereenigen, nemen wij de vrijheid den geachten schrijver te doen opmerken.

Zoo houden wij het voor beter, om de sedert vele jaren gebezigde, en alzoo bij den militairen stand algemeen aangenomene bewoordingen te behouden, in plaats van dezelve door andere te doen vervangen; de eerste worden verstaan, de laatste moeten geleerd worden; de gemakkelijkste wijze om het doel te bereiken, moet de hoofdzaak zijn.

Ten aanzien der inversie zijn wij het in zoo verre met den schrijver eens, dat het onverschillig is, of het eerste of tweede gelid in front komt; of het eerste of laatste bataillon van een regiment, eerste of laatste peloton van een bataillon, op den regter of linker vleugel staat; doch wij beschouwen het noodzakelijk, dat de kommandanten der brigades, regimenten en bataillons, hunne onderhebbenden onder hun bevel houden; hetwelk het geval niet wezen zou, indien men den stand van een bataillon in linie geheel onbepaald stelde.

De plaatsing der soldaten volgens de monsterrollen, kan onze goedkeuring niet wegdragen, niet alleen uit hoofde van het wanstaltige dat hierdoor zoude ontstaan, maar vooral omdat daardoor de kleinste manschappen, achter de grootste in het gelid kunnen staan, hetwelk zeer nadeelig voor de behandeling van het geweer moet zijn; wij zouden dus aan de rangschikking naar de grootte per rot, de voorkeur geven, hetwelk, wanneer in die volgorde appel gemaakt wordt, geen hinder in het spoedig verzamelen eener kompagnie kan veroorzaken.

Wij deelen volkomen in het gevoelen, dat de marsch uit de flank, volgens de bestaande voorschriften, onuitvoerlijk is, doch het aangegeven middel om denzelfden te verbeteren, wenschten wij door een ander, meer doelmatig, vervangen te zien; ten betooge hiervan, stellen wij op den voorgrond, dat de marsch uit de flank van een geheel bataillon, in de manoeuvres steeds kan worden vermeden.

De geprojecteerde flankenmarsch op twee gelederen, met verdubbelde rotten, vereischt eene breedte van zes man, en men kan het front niet verminderen tot op vier, dan door intreding tusschen de gelederen van de pelotons-kommandanten en rotsluiters, waardoor de voorgestelde ruimte, voor het minst met drie rotten vermindert; — bij een peloton van 20 rotten (of rijen) met verdubbelde rotten, met de pelotons-kommandanten en rotsluiters op de flank, zullen, met eene breedte van zes, elf, en wanneer de pelotons-kommandant en de rotsluiters in de gelederen zijn, voor het minst 15 man achter elkander marcheren.

Vergelijken wij nu hiertegen het 5e Art. 2e Les der bataillons-school van het bestaande reglement, dan zullen wij in de eerste plaats daarin het voordeel vinden van den marsch in kolonne, met pelotons en sectiën, met behoud van deze orde, de defilé's of smalle wegen, met meer gemak te kunnen doortrekken, dan met verdubbelde rotten; b. v. met een peloton van 20 rotten, met sectiën in kolonne marcherende, en

per sectie vijf rotten doende afbreken, houdt men zes in het front en zeven diep; bij vier man in het front, negen diep, terwijl men in deze orde de sectie-kommandanten ook nog kan doen afbreken, zonder de diepte te vermeerderen.

Hieruit ziet men dat de marsch in kolonne de breede wegen kan doen ten nutte maken, en dat het verlies voor de diepte, wanneer zich engten opdoen, wel meer is, doch dat daarentegen aan het front eene vermindering van één man meer kan gegeven worden; en daarbij in aanmerking nemende, dat het bij ondervinding bekend is, dat op lange marschen van groote troepen-afdeelingen, bij het ontmoeten van hindernissen, steeds vertraging en verlies van afstand, in welke orde men marchere, ontstaat, beschouw ik het voor beter, om het bestaande te behouden, dan wel eene verandering in te voeren die het kwaad niet zoude verhelpen.

De flankmarsch alzoo eeniglijk voor de manoeuvres per divisie of peloton noodzakelijk oordeelende, zoude men deze op de volgende wijze kunnen bepalen: men gunne de manschappen eene opening van 0,75 el, en terwijl men alzoo marcheert, halt willende maken, zoo kommanderen de geleiders halt, op het oogenblik dat het hoofd hunner onderhebbende afdeeling ter bepaalde hoogte is aangekomen, waarop het voorste rot halt maakt en zich dadelijk in front herstelt, terwijl de volgende op hunne beurt opsluiten, mede front maken en zich successivelijk rigten.

In de frontmarschen zouden wij de gelederen mede op voorschreven afstand doen marcheren en bij het halt maken, ter bepaalde hoogte doen opsluiten.

Bij alle marschen wilden wij tot gemak van den soldaat hebben bepaald, dat bij zonder eenig ander kommando dan dat van *marsch!* het geweer over den linker schouder droeg, en opdat van *halt!* zou schouderen of aantrekken. Het in den arm dragen kan worden gemist; stilstaande met gesloten gelederen, kan het geweer, in voege voorschreven, mede worden gedragen; bij het defileren kan men op kommando doen schouderen, terwijl den soldaat op den langen weg de vrijheid kan worden gelaten, hetzelfde naar goedvinden te dragen.

Ten opzigte van het gezegde van den schuinschen marsch, gelooven wij te mogen vooronderstellen, dat de geeerde schrijver met de gemaakte verandering in het bestaande reglement, in afwijking van het oorspronkelijke, onbekend is.

Omtrent het verhandelde nopens de zwenking, zien wij dat tweederlei soorten van zwenkingen bij het ontwerp behouden blijven; wij gelooven daarentegen, dat die op de plaats (*au pivot fixe*) of hoe men die dan ook gelieve te noemen, ten eenemale nutteloos is, ja zóó overbodig, dat dezelve, ook zonder verandering van het bestaande reglement, bij order dient te worden verboden.

Deze zwenking dient toch tot niets anders, dan om van ko-

lonne in bataille, en omgekeerd te komen, hetgeen met on-eindig minder omslag kan geschieden, door opmarcheren of wendingen; b. v.: bij regts in kolonne, maakt de regter vleugelmann regts-om, de overige rotten marcheren op, en de pelotons-kommandant bestuurt de rigting bij opvolging regts; links, omgekeerd; terwijl diezelfde wijze op de formatie, achterwaarts in kolonne, mede kan worden toegepast: b. v. regts achterwaarts in kolonne, maakt de linker vleugelmann regts-om, de overige manschappen maken eene halve wending meer dan links-om, marcheren vervolgens op en herstellen zich door regts-om, in front.

Ook verschillen wij met den geachten schrijver in gevoelen omtrent het schijfschieten; wij gelooven dien aanleg aan geene natuurgaaf, zoo als muziek, poëzij, enz., te moeten toeschrijven; maar, dat het juist schieten kan en behoort te worden aangeleerd; — ik beken met den schrijver, dat dit onderwijs tot heden weinig vruchten heeft gedragen, dan dit moet niet aan gemis van natuurlijke aanleg worden toegeschreven, maar aan onze geweren, wier kolven te regt staan, zoodat, om in het visier te komen, de soldaat de kolf slechts gedeeltelijk tegen den schouder kan doen rusten en het in zulken toestand menigwerf gebeurt, dat hij bij het afgaan van het schot, zulke slagen tegen het gezicht bekomt, dat zij hem bij een volgend schot, het mikken doen vergeten; — men geve aan het geweer eene krommere kolf en een visierhoek, en volge de voorschriften op het schijfschieten, bij het 1° bataillon jagers ingevoerd, als wanneer wij ons overtuigd houden, dat het goed schieten aan geenen natuurlijke aanleg zal worden toegeschreven.

Kan de behandeling van het geweer, door de platen genoegzaam worden aangeduid? Zoo ja, dan is zulks als eene wenschelijke zaak te beschouwen, daar de onderofficiers-stand hierdoor veel zoude winnen; menigeen kost het van buiten leeren derzelve, veel moeite, en menig soldaat vreest korporaal te worden wegens het leeren der theorie.

De eerbewijzen door de schildwachten wil men afgeschaft hebben; wij zouden het meer noodzakelijk vinden, dat het salueren der wandelende soldaten niet verplichtend was; immers de man die gevoelt en groet, wenscht een tegengroet en wel overeenkomstig de reglementen; is het nu den officier, die het ongeluk heeft, de straat eener kazerne passerende, na een afgeloopen middag-appel, mogelijk, daaraan te beantwoorden? Men ontsla dan den soldaat van die verplichting, of wel, wanneer men zulks noodzakelijk acht, dat dan de officier van het contra-salut worde ontheven; als wanneer de soldaat zich minder gekrenkt moet gevoelen dan thans, wanneer men hem onopgemerkt voorbijgaat.

Voorts was ons de vergelijking van den ransel bij een oglekarie, bijzonder welgevallig: — de ransel kan niet dan als een

noodzakelijk kwaad voor den soldaat worden beschouwd, en hij is in een pronkstuk veranderd; wij wenschten hem uitsluitend tot het medevoeren van het noodige ingerigt, zoodat de jas er in kon worden geborgen en mitsdien in een groot en klein formaat, naar mate der behoefte, kon worden gepakt, hierdoor bleef het uitwendige vrij voor de vivres, het veld equipment, enz., en zou de soldaat niet gedwongen zijn, om, gelijk thans, in de garnizoenen wanneer zijn linnen in de wasch is, of een paar schoenen bij den schoenmaker zijn, dezelve op groote parades, met stroo aan te vullen, om hem gelijkvormig gevuld en hangende, met het bovendeel ter hoogte van den schouder te hebben, terwijl wij bij ondervinding weten, dat, zulks ontdekt wordende, eene reprimande, ja straffen ten gevolge heeft.

Dit onderwerp doet ons den wensch uiten, dat, even als voor de kavallerie, eene commissie ter beoordeeling en verbetering der bestaande kleeding en wapening, voor de infanterie mogt benoemd worden, met specialen last, om het doelmatige boven het schoonschijnende te stellen.

Een geabonneerde.

KRIJGSKUNDIG LETTERNIEUWS.

Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, bijeengebragt door A. J. VAN DER AA, onder medewerking van eenige Vaderlandsche geleerden. Eerste deel, 1ste en 2de aflevering. Te Gorinchem, bij J. NOORDUIJN, in 8°, 1838.

De heer A. J. van der Aa, reeds gunstig bekend als schrijver en ijverig verzamelaar van geschied- en aardrijkskundige bouwstoffen, heeft, in den aanvang van dit jaar, een begin gemaakt met de uitgave van een *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, waaraan hij sedert eene reeks van jaren arbeide. De twee afleveringen welke in het licht zijn verschenen, geregtigen ons, om dit woordenboek onzen krijgskameraden aan te bevelen, als een werk, dat, bij dezen voortgang, voorzeker eene van de voornaamste plaatsen zal beslaan onder de nuttigste en leerrijkste boeken, die sedert eene geruime tijd het lezend publiek zijn aangeboden. Immers onder dien eenvoudigen titel, vinden wij eenen rijken en gedegen inhoud, die zich reeds dadelijk door eenen goeden bondigen stijl onderscheidt, en waarbij de behandelde onderwerpen, in eene gewenschte stelselmatige orde geplaatst, alles aanbieden, wat men, bij het beoefenen der geschiedenis en aardrijkskunde van ons vaderland, van eene zoodanige *vraagbaak* zoude kunnen verlangen. De schrijver levert meer dan de titel van zijn werk belooft, dewijl hij, bij de bearbeiding der stoffe, zich geenszins door de grootte der taak, heeft laten afschrikken, om de geschiedenis der meeste steden en zelfs die van enkele dorpen en gehuchten, bij de aardrijkskundige beschrijving in te vlechten. Ook dat gedeelte is met bijzondere zorg bearbeid, daar de verzamelaar zich niet met het putten uit bestaande bronnen alleen heeft willen vergenoegen, maar het gelukkige denkbeeld heeft gehad, om zijne,

of de hem geleverde opstellen, naar de geletterde mannen en gemeente-besturen der plaatsen die in het woordenboek zullen voorkomen, ter correctie, of uitbreiding te zenden. Lichtelijk zal men zich een denkbeeld van de moeilijkheid en omslagtigheid van eenen zoodanigen arbeid kunnen vormen, als men weet, dat van elk proefblad, ruim dertig, en somtijds meer exemplaren getrokken, en naar even zoo vele bevoegde beoordeelaars ter correctie gezonden worden. Het inkomen en verzamelen van al de gewijzigde, veranderde en gecorrigeerde proeven, tot *eene* revisie, is reeds een werk, waarbij het geduld moet uitgeput worden; doch de ijverige verzamelaar vindt zich gesterkt door zijn voorgenomen doel, om een classiek werk in het licht te geven, dat in eene wezenlijke behoefte zal voorzien. Ook is het langs dezen weg alleen mogelijk, om een woordenboek zamen te stellen, waarin men vertrouwen genoeg kan stellen, om hetzelfde als eene bevoegde autoriteit te beschouwen; iets dat zoo zeldzaam plaats vindt. Dit woordenboek houden wij dus niet alleen noodzakelijk voor onze ingenieurs en staf-officieren, ten einde als vraagbaak te dienen, bij het opstellen van krijgskundige memoriën; maar wij gelooven verder te kunnen gaan, met hetzelfde aan al de officieren der land- en zeemagt aan te bevelen. Zijne Koninklijke Hoogheid de Veldmaarschalk, de hoogstnuttige strekking van dit werk inziende, heeft dan ook zeer welwillend den ijverigen en kundigen verzamelaar toegestaan, om hetzelfde aan Hoogstdezelfs drie Zonen op te dragen.

J. C. v. R.

Velddienst voor de onder-officieren der infanterie bij het Nederlandsche leger, door J. J. VAN MULKEN, kapitein der infanterie bij de Koninklijke Militaire Akademie. Opgedragen aan Z. E. den Luit.-Generaal Baron VAN GEEN. Breda, BROESE & COMP., 1837, in klein 8°, groot 160 bladzijden.

Wanneer wij nu eerst, nadat twee oplagen, elk van 1000 exemplaren, bijna zijn uitverkocht, en eene derde oplage ter perse gaat, een oorspronkelijk werkje aankondigen, dat, wat deszels nuttige strekking betreft, eene voldoende proef heeft doorgestaan, dan moet dit alleen worden toegeschreven aan den wensch om onze onpartijdigheid niet bloot te geven aan de altijd gerende beschuldiging, van onze bijzondere vrienden op den voorgrond te stellen. De hoogachting dien wij voor den persoon des schrijvers, voor zijne wetenschappelijke verdiensten koesteren, zoude voorzeker aanleiding genoeg gegeven hebben, om reeds dadelijk dit compendium zijner lessen in de velddienst, aan de kadetten van het 2de studiejaar der Koninklijke Militaire Akademie, aan te kondigen. Uit de beste en modernste bronnen bijeenverzameld en in eene stelselmatige orde gerangschikt, heeft de schrijver zich voornamelijk er toe bepaald, om het behandelde onderwerp bevattelijk te maken voor de onder-officieren, en dus ook voor de eerste studiën zijner jeugdige leerlingen. Naar ons inzien, is de schrijver daarin vrij gelukkig geslaagd, daar hij in zes hoofdstukken: *de kwartieren, legerkamp en bivouac, de voorposten-dienst, de marschen, de patrouilles, de konvooyen, en het gevecht*, zonder aan de duidelijkheid afbreuk te doen, in 148 bladzijden, beknopt behandelt. Tot opheldering van den tekst, volgen eenige voor-

beelden van *eene uitgestelde voorposten-keten, van eene kolonne op marsch, van eene verkennings-patrouille en van de oerdediging en aanoal op kleine bruggen*, benevens de aanduiding hoedanig men militaire rapporten moet opmaken.

Dat dit werkje bijzonder goed als compendium bij de lessen in de velddienst, ook zelfs voor officieren te gebruiken is, heeft de ondervinding bij het laatste examen der studie-jaren op de Militaire Akademie bewezen, dewijl verschillende opstellen, door de jeugdige élèves bewerkt, en door schetskaarten en plans opgehelderd, daarvan de sprekendste bewijzen hebben geleverd. De schrijver had echter, volgens ons inzien, het aantal zijner voorbeelden kunnen vermeerderen, om voor datgene wat bij de behandeling van het onderwerp, om der aangegeven strekking wille, kort en bondig moest geschetst worden, den jeugdigen officier ruimer keuze van stoffe te geven, tot eigen arbeid. Deze leemte werd door den schrijver in zijne lessen aangevuld, en dáár toch bleek het, dat de voorbeelden juist het beste geschikt zijn, om het voorstellings-vermogen der élèves te ontwikkelen, en zoodoende het onderwijs en het wezen van de behandelde zaak in het begrip te doen overgaan. In dien zin hadden de plaatjes, welke achter dit werkje gevoegd zijn, beter en uitvoeriger kunnen zijn; doch, aan den anderen kant, het doel des schrijvers — om alleen voor onder-officieren te schrijven — in het oog houdende, vergden wij welligt te veel. Aan die bestemming schijnt het werkje op eene allezins voldoende wijze te beantwoorden, terwijl de zoo blijkbaar gunstige opname den arbeid des schrijvers zeer vereerend heeft belooden, en ons de gelegenheid beneemt, denzelfden verder aan te bevelen.

Eene zeer kernachtige verhandeling over *de dienst en aanwending der tirailleurs, in den geest der nieuwere krijgvoering*, door den schrijver in bovenvermelden zin bewerkt, hopen wij, dat hij spoedig zal mogen in het licht geven, iets dat voorzeker den krijgswetenschappelijken naam des schrijvers, bij de officieren van het leger zal vestigen, en zal kunnen medewerken, om dit voorname gedeelte der tegenwoordige krijgvoering van een lichtend standpunt te overzien.

J. C. v. R.

De kunstschilder en Koninklijke Militaire Akademie-leeraar, *C. Huÿsmans*, door vele kunstliehebbers en door zijne dankbare leerlingen uitgenoodigd, om zijnen cursus van het potloodteekenen uit te geven, heeft aan dit verzoek des te gereeder, gehoor gegeven, daar de behoefte aan goede en bevattelijke voorbeelden voor het Landschap, door de ondervinding gestaafd was. Het prospectus met de lijsten van in teekening, van dezen cursus, welke onder den titel van: *Het landschap. Eene volgrees van oorspronkelijke voorbeelden en studiën voor het teekenen met potlood, vormende eene leercursus in dit genre, zoo als hij gevolgd wordt op de Koninklijke Militaire Akademie*, zal verschijnen, worden dezer dagen het publiek aangeboden. Wij twijfelen geenszins, of deze onderneming zal met ongemeenen bijval begunstigd worden, dewijl de proefplaten welke daarbij worden overgelegd, en die, even als al de volgende, door den verdienstelijken schilder op steen gebragt en met bijzondere zorg, door den, even ijverigen als kundigen, Dordtschen steendrukker, *H. J. Backer*, uitgevoerd zijn, op eene sprekende wijze het genre doen kennen. De snelle vorderingen der kadets in het handteekenen, hebben daarenboven aan het hoofdbestuur der K. M. Akademie, de groote voordeelen dezer methode, die thans meer en meer veld begint te winnen, doen inzien. Ook *Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden*, daarvan overtuigd, heeft de verdienste van den jeugdigen leeraar willen aanmoedigen, door op eene hoogst welwillende en vleijende wijze, de opdracht van dezen cursus aan te nemen. Wij hopen later gelegenheid te hebben, om op deze onderneming, zoo bijzonder geschikt om de handteekenkunde bij de officieren van het leger aan te moedigen, terug te komen.

J. C. v. R.

B I J L A G E II,

Behoorende bij den Militairen Spectator, 7de Deel, n°. 2.

(Maand Augustus, 1858.)

LAATSTE BENOEMINGEN, OVERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMD:

Tot tijdelijk apoth. der 3de kl. bij het garnizoen te Willemstad: de milicien bij de 5de afd. inf. C. F. Muller, tot dus verre gedetacheerd bij de garnizoens-apotheek te Leyden. Tot adjunct-paarden-arts in het vaste kader van het vétérinair personeel bij de batt. rijd. art. N°. 3 en 4: de vee-artsen der 1ste kl. J. P. O. Smit en J. J. van Laar. Tot kweekelingen op de bij Utrecht gevestigde veeartsenij-school, F. G. E. Thiange en A. F. Meilink. Tot adspirant bij het korps milit. intendanten: de heer G. Ragay. Tot 2de luits. bij het korps genie en sappeurs in de Oost-Indie: de kadets bij de K. M. Akademie W. Merkes, F. L. Maurenbrecher en O. H. van Sandick. Tot 2de luits. bij het korps mineurs en sappeurs: de kadets bij de K. M. Akademie W. W. van Doorninck, H. Kretzer en W. C. B. van de Polder. Tot 2den luit.-kwartierm. bij de 8ste afd. inf.: de serg. J. H. G. Karis. Tot adj. bij de afd. kurassiers n°. 3: de 1ste luit. J. E. Verholen, van de afd. kurassiers n°. 1. Tot kap. bij de 10de afd. inf.: de kap. op non-activiteit W. E. van Bevervoorden. Tot ritm.-komm.: de ritm. Jonkh^r. B. van Merlen, van de K. M. Akademie.

VERPLAATSINGEN.

Bij de batt. rijd. art. n°. 11: de tijd. adjunct-paarden-arts J. Ellerbruck, van de batt. rijd. art. n°. 3. Bij het korps genie in Oost-Indie: de 2de luit.-ingenieur H. de Bruin, als gedetacheerd. Bij de 5de afd. inf.: de 2de luit.-kwartierm. A. J. Biorn,

van de 10de afd. inf. Bij de 12de afd. inf.: de 2de luit.-kwartierm. C. Vemer, van de 8ste afd. inf. Bij de 8ste afd. inf.: de 1ste luit. A. Wedemeijer, van de 18de afd. inf. Bij de afd. kur. n°. 9: de 1ste luit. J. D. van der Wijck, van de afd. kur. n°. 1. Bij de geneesk. dienst te Vere: de tijd. offic. van gez. der 1ste kl. bij het garnizoen te Haarlem, J. Croll. Bij het garnizoen te Haarlem: Dr. A. G. Resler, thans offic. van gez. der 1ste kl. bij de geneesk. dienst te Vere. Bij de 5de afd. inf.: de tijd. offic. van gez. der 3de kl. A. Sneep, van de 8ste afd. inf. Bij de 8ste afd. inf.: de tijd. offic. van gez. der 3de kl. J. Mostman, van de 5de afd. inf.

EERVOEL ONTSLAGEN.

De 2de luit. F. G. Staatskin van Brakel, van het reg. hussaren n°. 6; de 1ste luit.-adj. B. A. Baron van Verschuer, van de afd. kurassiers n°. 3.

NONACTIVITEITS-TRACTEMENT VERLEEND AAN:

Den kap. D. J. Bouricius, van de 17de afd. inf. Den ritm.-komm. L. H. J. Baron van Voorst tot Voorst, van het reg. ligte drag. n°. 5. Den 2den luit. G. C. de Mey, van het reg. hussaren n°. 6. Den kap. J. C. Kern, van de 13de afd. inf. Den kap. J. C. L. Klencke, van de 10de afd. inf. Den 1sten luit. C. J. L. Sträter, van de 18de afd. inf.

OVERLEDEN.

De offic. van gez. der 2de kl. bij de 5de afd. inf., J. Nelesen. De apoth. der 3de kl. bij het garn. te Willemstad, ter Hove van der Souw. De 1ste luit.-kwartierm. bij de 5de afd. inf., H. H. Molenbroek. De luit.-kol. J. van Gorkum, van de 17de afd. inf. De 2de kap.-ingenieur A. Quisthout.

B I J L A G E II,

Beleidsmaatregelen bij den Militairen Spectator, 7de Boek, n°. 2.

(Maand September, 1870.)

De Militaire Spectator is een tijdschrift, dat is gewijd aan de bespreking van militaire aangelegenheden, en is uitgegeven door de Koninklijke Militaire Academie te Breda. Het is een belangrijk middel van informatie voor de militaire bestanddelen, en wordt door hen met belangstelling gelezen. Het bevat artikelen over de toestand van de krijgsmacht, over de organisatie van de verschillende wapensoorten, over de tactiek en de strategie, en over de geschiedenis van de krijgsmacht. Het is een waardevol hulpmiddel voor de militaire bestanddelen, en wordt door hen met belangstelling gelezen.

De Militaire Spectator is een tijdschrift, dat is gewijd aan de bespreking van militaire aangelegenheden, en is uitgegeven door de Koninklijke Militaire Academie te Breda. Het is een belangrijk middel van informatie voor de militaire bestanddelen, en wordt door hen met belangstelling gelezen. Het bevat artikelen over de toestand van de krijgsmacht, over de organisatie van de verschillende wapensoorten, over de tactiek en de strategie, en over de geschiedenis van de krijgsmacht. Het is een waardevol hulpmiddel voor de militaire bestanddelen, en wordt door hen met belangstelling gelezen.